

Bakalářská práce

2023

Jiří Bedrlík

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

Ekonomie u scholastiků v Salamance

Autor práce: Jiří Bedrlík

Vedoucí práce: prof. Tomáš Machula, Ph.D, Th.D.

Studijní obor: Filosofie (PS)

Prohlašuji,
že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů
a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat prof. Tomáši Machulovi, Ph.D., Th.D. za trpělivost a vstřícný přístup při vedení této práce. Zároveň bych chtěl poděkovat své matce za pomoc s opravou gramatických chyb a svému otci za jeho podporu mého studia.

Úvod	2
1.Ekonomické myšlení před Salamanskou školou	2
1.1 Aristoteles	3
1.2 Tomáš Akvinský	4
1.3 Jan Duns Scotus	10
1.4 Tomáš Kajetán	12
2.Teorie hodnoty a spravedlivá cena	15
2.1 Juan de Mariana	15
2.2 Pedro de Valencia	15
2.3 Luis de Molina	16
2.4 Francisco García	16
2.5 Luis Saravia de la Calle	17
2.6 Domingo de Soto	18
2.7 Martin de Azpilcueta	19
3.Měnový trh a úroky	20
3.1 Cristóbal de Villalón	20
3.2 Tomás de Mercado	22
3.3 Martin de Azpilcueta	22
4.Vlastnictví	23
5.Veřejné finance	25
ZÁVĚR	26
Seznam literatury	26

Úvod

Salamanská škola je kolektiv scholastiků, kteří studovali na univerzitě v Salamance nebo jsou s ní spojeni intelektuálně. Zakladatelem byl dominikán Francisco de Vitoria proslulý svým příspěvkem do teorie mezinárodního práva. Téma ekonomie by se mohlo zprvu zdát jako vzdálené oboru filosofie. Opak je však pravdou! Ekonomické myšlenky byly za dob druhé scholastiky vždy propojeny s filosoficko-náboženským kontextem. Navíc poučení o tom, jak uvažovali tito teologové o ekonomii, umožňuje objevit praktickou povahu filozofie a její společenský význam. V této práci se budu zabývat pokračovateli a předchůdci Francisca Vitorii. Na začátek se pokusím prozkoumat čtyři intelektuální obry předcházející Salamanské škole. Porozumění těmto autorům bude klíčem k odhalení intelektuálních výdobytků této školy.

Prvním autorem bude Aristoteles, protože je hojně citovaný scholastiky před i po Salamanské škole. Půjde mi o to odhalit, jak vymezuje předmět ekonomického zkoumání, pokud vůbec. Zde budu čerpat z českého překladu *Etiky Nikomachovy* a z práce *Aristotle's Economic Thought* od Scotta Meikleho. Důvodem volby této sekundární literatury je autorův opatrný, skoro až filologický přístup, vyznačující se svou nezaujatostí.

Druhý autor není nikdo jiný než 'andělský učitel' Tomáš Akvinský. U něj bude zásadní velmi podrobně představit myšlenky v klíčových kvestiích a artikulech. Tomáš Akvinský je nejdůležitějším představitelem předcházející tradice, protože Salamanská škola představuje obnovení zájmu o tomismus. Je nutno podotknout, že Salamanská škola je součástí fenoménu protireformace. Pro obranu katolické víry bylo užitečné navázat na bohatou intelektuální tradici jejích teologů, což mohlo vést k onomu obnovenému zájmu. Po prozkoumání Tomášovi analýzy eticko-ekonomických problémů bude připravena zásoba charakteristických argumentů a konceptuální výbava k pochopení děl Salamanské školy.

Třetím autorem bude Jan Duns Scotus a to proto, že se jednalo o velmi vlivného teologa respektovaného františkánským řádem, velkým a vlivným řádem vedle dominikánského. U Scota nám nepůjde o stejně důkladný výklad jako u Tomáše, protože není se Salamanskou školou stejně přímo spojen. Nicméně bude užitečné se seznámit s alternativou k Tomášově analýze ekonomických témat.

Čtvrtým a posledním autorem historického úvodu bude jeden z největších tomistických teologů Tomáš de Vio neboli Kajetán. Jeho spojitost se Salamanskou školou je nepochybná, protože je jím blízký historicky, regionálně a i tématy, které probíral ve svých dílech. Pro mě bude důležité analyzovat jeho opusculum věnované peněžním směnám. To poskytne poslední část skládačky dějinného kontextu.

Po dokončení historického úvodu přijde řada na Salamanskou školu. Tu budu probírat v tématech, do kterých zahrnu jednotlivé scholastiky. Půjde tedy o analýzy konkrétních pasáží propojených v rámci tematických kapitol. Témata těchto kapitol budou seřazeny od fundamentálnějších po aplikovaná. Například prvním tématem bude teorie hodnoty, protože se jedná o velmi teoretickou problematiku, a posledním bude téma veřejných financí. Cílem této práce by mělo být ukázání argumentace jednotlivých scholastiků čerpané nejlépe z primárních textů.

1. Ekonomické myšlení před Salamanskou školou

Salamanská škola nestavěla své ekonomické myšlení na novém základě, ale vycházela a rozvíjela myšlení, které jí předcházelo. V této kapitole se podíváme na vybrané osobnosti představující tradici inspirující přímo či nepřímo Salamanské scholastiky. Kvůli praktickým účelům bude výklad orientován na Aristotela, který je společným referenčním bodem scholastiky, Tomáše Akvinského, protože byl velmi vlivný a komentovaný, Jana Dunse Scota, jako jedné z velkých autorit scholastiky. A nakonec Tomáš de Vio, který se věnoval problematice obchodu s penězi, stejně jako salamanští doktoři, s tím, že jim byl i časově blízko.

1.1 Aristoteles

Aristotelovo ekonomické myšlení se nachází v páté knize *Etiky Nikomachovi* a v první knize *Politiky*. Nejprve se budeme zabývat ekonomickými pasážemi v *Etice*, a to proto, že jak později uvidíme, je na nich vystavěn teoretický základ pro myšlenky obsažené v *Politice*.

Pátá kniha *Etiky Nikomachovi* se zabývá spravedlností a jejími druhy. Část, která nás bude zajímat, je Aristotelovo pojetí spravedlnosti ve směně. Problém, kterým se zabývá, je: Jak určit, že se jedná o spravedlivou směnu? Nejříve vysvětluje, že spravedlnost je určena proporcionalitou¹, a ne rovností (*Etika* 1132b32-3). Například v případě výměny domu za postel se nejedná o spravedlivou směnu. Aristoteles tvrdí, že v případě domu se jedná o lepší předmět vyžadující více práce. Konkrétně užívá slovo *κρείττον*² znamenající *lepší*. Je tedy potřeba najít parametr, který nám pomůže poměřit věci mezi sebou tak, aby byly proporcionálně srovnatelné (*ἀναλογίαν*³ *ίσων*). Vystává problém, jak dvě konkrétní věci mohou být takto poměřovány mezi sebou. Při řešení Aristoteles vychází ze své metafyziky a logiky. Oba předměty směny jsou substance mající své distinktní kvality. Substance jakožto kategorie ale nemůže být užita k měření, protože bychom nikam nedošli. Dům i postel jsou oba, co do nálezení do kategorie substance, stejné. Další se nabízí kvalita, ale i u ní narážíme na problém. V *Kategoriích* se píše hned před sedmou kapitolou, že distinktivní vlastností kvantity je, že se dá porovnávat co do rovnosti či nerovnosti. Aristoteles uvádí kousek před tím příklad, kde toto popírá u kategorie kvality na příkladě bělosti, u níž se vypovídá podobnost, ale ne velikost. Propozice, že jeden dům je roven pěti postelím⁴, však není výpověď podobnosti, ale rovnosti, takže se musí jednat o kvantitu, ne o kvalitu. Dva předměty jsou tedy srovnatelné podle nějaké kvantity, která jim náleží. Pro teď se nebudeme zajímat o jakou kvantitu jde, ale podíváme se, jak Aristoteles pokračuje v analýze směny.

Předměty mají dva typy hodnoty: směnnou a užitkovou.⁵ Užitková hodnota vypovídá o tom, k čemu předmět je. Například užitková hodnota sekery je její schopnost sekat. Užitkové hodnoty nám pomáhají dosahovat různých cílů a slouží k uspokojování potřeb. Směnná hodnota vyjadřuje, jak moc nějaké jiné komodity dostaneme její směnou za jinou komoditu. Na základě

¹ V českém překladu ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Páté nezměněné vydání. Praha: Rezek, 2021 se používá slovo úměra. Já používám výrazu proporcionalita, protože je to termín, který používá Scott Meikle v *Aristotle's Economic Thought*.

² Může znamenat: lepší, silnější, mocnější, významnější, důležitější, násilnější, mocnější bojem, vyšší, převyšující, schopnější, šikovnější, obratnější, důležitější, užitečnější, výhodnější,... viz str. 740 PANCZOVÁ, Helena. *Grecko-slovenský slovník*. Bratislava: Lingea s.r.o., 2012 - (Slovníkové heslo jsem přeložil ze slovenského jazyka.) V uvedeném kontextu mi přišlo slovo *lepší* vhodné. Je ale záhodno zmínit, že Aristoteles mohl mít na mysli i jiný z významů.

³ Může znamenat (slovníkové heslo jsem přeložil ze slovenského jazyka): Poměr, úměr, obdobnost, správný poměr, soulad, pravidelnost (ibid str. 141)

⁴ 1133b-25

⁵ Toto dělení je z *Politiky* 1257a6-13, ale je užitečné ho znát, při výkladu *Etiky*.

toho, co již bylo napsáno, můžeme říci, že směnná hodnota je zařazena do kategorie kvantity. To neplatí o hodnotě užitkové, protože tu nemůžeme srovnávat, co do rovnosti a nerovnosti. Aristoteles se poté pokouší nalézt něco, čím jsou komodity srovnatelné a navrhuje dva kandidáty (*Etika* 1133a19). Těmi jsou peníze a potřeba (*χρεία*)⁶. Obě možnosti však nejsou dostačující na vysvětlení srovnatelnosti komodit. Peníze, ač se používají k srovnávání různých věcí, tak neřeší náš problém, protože srovnatelnost už je předem předpokládána.⁷ Podle Aristotela však ani potřeba nemůže sloužit ke srovnatelnosti komodit, protože se nejedná o jejich sdílenou vlastnost, ale o vlastnost mezi sebou obchodujícími lidmi⁸. Potřeba však slouží jako základ pro směnu, protože lidi, co nic nepotřebují, nemusí obchodovat. Potřeba dělá věci směnitelné v praktickém slova smyslu, ale ne v tom, na který se ptáme (1133b19-20).

Aristoteles se zabývá ekonomickými tématy také ve své *Politice*, a to hned v první knize. Tam řeší témata správného vydělávání a směny. Ekonomika není odloučena od problémů mravních a politických, proto také produkce i obchod jsou vždy vedeny v souvislosti s dobrým životem a obcí.⁹ Obchod je důležitý, protože pomáhá obyvatelům obce zajišťovat jejich potřeby a umožňuje jim žít dobrý život. Takový obchod je však přirozeně zaměřen k zaopatřování užitkové hodnoty, protože ta lidem pomáhá realizovat různé cíle.¹⁰ Vznik peněz podle Aristotela zapříčinila neefektivita barterového obchodu. Problém, který však spatřuje v ekonomice využívající peníze je, že v ní vznikají některé nesprávné praktiky k získání peněz. Tyto praktiky jsou spojeny s podobou jakou směna může mít. Nejjednodušším a primárním typem směny je výměna komodity za komoditu, kterou označíme C-C.¹¹ Člověk potřebuje nějakou věc k uskutečnění nějakého cíle, za tím účelem vymění něco svého za tuto věc. Může ale nastat situace, kdy například chce vyměnit kvěťák za nůž, ale než najde někoho ochotného se do tohoto obchodu zapojit, kvěťák se mu zkaží. Proto pro praktické potřeby je lepší směna typu C-M-C, kdy vyměníme komoditu za peníze a jejich prostřednictvím poté zakoupíme chtěný produkt. Oba tyto typy směny jsou v pořádku.¹² Problém nastane, když někdo učiní obchod za účelem množení peněz. Takovým obchodem může být směna, kdy koupí produkt, jen aby prodal za více peněz, tedy směna typu M-C-M. Takové počínání totiž není zacíleno na uspokojování potřeb, ale jedná se o neřest obžerství¹³. Přirozeně směna typu M-M, kdy se jedinec snaží obohatit tím, že množí peníze penězi, jako například půjčkou s úroky, je také hodna odsouzení.¹⁴ M-M i M-C-M jsou zaměřeny na směnnou hodnotu. Ta je ale kvantitou, takže její velikost je teoreticky nekonečná, vždy totiž člověk bude moci mít ještě trochu více peněz, protože se vlastně jedná o číselnou řadu táhnoucí se do nekonečna. Bohatství obce je podle Aristotela založeno na užitkové hodnotě.

Nakonec je dobré zmínit Aristotelovo pojetí peněz. Ty mají více funkcí a to jako prostředník směny, uchovatel a měřítko hodnoty (*Etika* 1133b-10-20). Problém je, že užíváme-li peníze samotné na vydělávání peněz, je to v rozporu s jejich přirozeností.

⁶ Nejedná se o ekonomický pojem "poptávka", ale o mnohoznačnější výraz viz str. 1308 PANCZOVÁ, Helena. *Grecko-slovenský slovník*. Bratislava: Lingea s.r.o., 2012. Scott Meikle na to, že se nejedná o poptávku kladě velký důraz (viz str. MEIKLE, Scott. *Aristotle's Economic Thought*. New York: Oxford University Press, 1995).

⁷ viz str. 22 MEIKLE, Scott. *Aristotle's Economic Thought*. New York: Oxford University Press, 1995

⁸ viz str. 25 a 31 ibid

⁹ viz str. 44 ibid

¹⁰ viz str. 57 (poslední odstavec)-59 ibid

¹¹ C jako anglické slovo commodity. Směna komodity za komoditu. Stejně "Marxovské" značení užívá i Scott Meikle v *Aristotle's Economic Thought*.

¹² viz str. 88 ibid

¹³ viz str. 60 ibid

¹⁴ viz str. 63 ibid

1.2 Tomáš Akvinský

Tomáš Akvinský představuje nejdůležitější článek z prehistorie Salamanské školy. To jednak z důvodu, že byla založena Franciscem Vittoriou, který byl dominikán a komentátor *Summy*, ale také i kvůli ostatním scholastikům, protože univerzita bylo z počátku převážně založena a obsazena členy dominikánského řádu, než poté nastoupili jezuité.¹⁵ Tomáš se zabýval ekonomicko-etickými otázkami především v *Secunda Secundae partis Summy Teologické*, a to v kvestiích číslo 66, 77 a 78. Je však možné objevit mnoho dalších zajímavých ekonomických idejí analýzou i některých jiných pasáží, které nejsou explicitně ekonomické. První kvestie, kterou se však budeme zabývat, je s číslem 62 o náhradě. Důvodem je, že je zde vyložen vztah směnné spravedlnosti a náhrady. Toto Tomášovo pojetí náhrady je předpokladem k porozumění pozdějším scholastikům, když například mluví o náhradě při újmě z nespravedlivého úrokování. Nejde nám o to ji analyzovat stejně důkladně jako tři ekonomické kvestie zmíněné dříve, ale je užitečné alespoň vyložit první dva artikuly, abychom se dozvěděli vážnost náhrady a její vztah ke spravedlnosti.

V předmluvě 62. kvestie Tomáš identifikuje osm otázek, které je třeba ohledně tohoto tématu zodpovědět (II-II Q. 62 pr.).

První článek se zabývá tím, zda je náhrada úkonem směnné spravedlnosti. Proti této tezi jsou namítány tři argumenty. První tvrdí, že spravedlnost, jakožto mající povahu dluhu (*rationem debiti*), vylučuje náhradu, která tak jako dar může být něco, co člověk není dlužný.¹⁶ Druhý argument tvrdí, že to, co přešlo (*transiit*) a není, nelze nahradit. Pokračuje pak, že činy a trpení (*actiones et passiones*) nečekají (*non manent*), ale přechází (*transeunt*), z čehož plyne, že náhrada nemůže být nějakou částí spravedlnosti.¹⁷ Třetí argument tvrdí, že náhrada není více spravedlností distributivní než směnnou, a to kvůli tomu, že člověku může být něco odebráno (*subtrahi*) nejen ve směně, ale i při rozdělení.¹⁸ Proti těmto argumentům stojí námitka, že náhrada je opakem odebrání (*ablationi*). Když se někdo dopustí nespravedlnosti ve směně, tak tomu je tak, že mu odebere nějakou věc. To však je možné napravit náhradou jakožto spravedlivým činem ve směně.¹⁹

Tomáš řeší uvedenou problematiku následovně. Nejdříve definuje náhradu jako znovuustanovení někoho vlastníkem nebo vládcem své věci.²⁰ Jedná se o směnou spravedlnost, kvůli tomu, že se jedná o vyrovnání věci jinou věcí.²¹ První argument není pravdivý, protože nepoužívá náhradu správně. Protože když někdo dá někomu něco, co není povinen, tak se nejedná o náhradu, ale spíše o dar. S náhradou to má společný hmotný aspekt, ne formální aspekt vlastnické náležitosti, který je pro spravedlnost klíčový.²² Druhý argument je založený na přechodnosti činnosti a trpení. Tomáš připouští, že tyto jsou přechodné, ale směna se podle něj provádí na úrovni účinků, které zůstávají (II-II Q. 62 a. 1 ad 2). Třetí argument je vyvrácen,

¹⁵ ALVES, A. A., MOREIRA, J. M. *The Salamanca School* - str. 31

¹⁶ *Sed sicut donatio potest esse eius quod non debetur, ita etiam et restitutio* - II-II Q. 62 a. 1 arg. 1

¹⁷ *Ergo restitutio non videtur esse actus alicuius partis iustitiae.* - II-II Q. 62 a. 1 arg. 2

¹⁸ *...sed etiam in distributione, puta cum aliquis distribuens minus dat alicui quam debeat habere. Ergo restitutio non magis est actus commutativae iustitiae quam distributivae.* - II-II Q. 62 a. 1 arg. 3

¹⁹ II-II Q. 62 a. 1 s. c.

²⁰ *...restituere nihil aliud esse videtur quam iterato aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suae.* - II-II Q. 62 a. 1 co.

²¹ *Et ita in restitutione attenditur aequalitas iustitiae secundum recompensationem rei ad rem, quae pertinet ad iustitiam commutativam.* - II-II Q. 62 a. 1 co.

²² *Habet tamen aliquam similitudinem restitutionis, quia res materialiter est eadem. Non tamen est eadem secundum formalem rationem quam respicit iustitia, quod est esse suum alicuius.* - II-II Q. 62 a. 1 ad 1

protože při rozdělování je porovnávána věc s věcí, aby bylo rozdělení spravedlivé. Jedná se tedy o spravedlnost směnnou.²³

Druhý článek se zabývá otázkou, zda je náhrada nutná ke spáse. Proti tomu je namítáno čtyřmi argumenty. Prvním argumentem je, že nemůže být ke spáse nutné něco, co je nemožné. Ale náhrada v některých případech může být nemožná, takže nemůže být nutná ke spáse.²⁴ Druhým argumentem je, že náhrada někdy může vést ke hříchu. Spása však nemůže požadovat hříšné jednání. Třetí tvrdí, že někdy je možné nespravedlivě trpět, jako například při pomluvě, kdy nevinný ztratí čest. Ale to, co mu bylo vzato, mu nemůže být vráceno, takže náhrada nemůže být spjata se spásou. Čtvrtý argument také vychází z toho, že některé náhrady jsou nemožné a uvádí příklad náhrady za zabránění získání obročí.²⁵ Od prvního argumentu se liší tím, že se týká náhrady za bránění v získání nějakého dobra, ne odebrání. Proti těmto argumentům je namítnuto Augustinovým citátem „Neodpouští se hřích, dokud není nahrazeno odňaté“.²⁶ Tomáš řeší problematiku následovně. Směnná spravedlnost spočívá v nějaké rovnosti.²⁷ Ta je realizována navrácením nespravedlivě odebrané věci.²⁸ Když však někomu byla odebrána nějaká věc spravedlivě, tak je nespravedlnost ji navrátit, právě kvůli rovnosti.²⁹ Z těchto vět je jasné, že náhrada je nutná ke spáse.³⁰ První námitka je zodpovězena tím, že když není možné rovné náhrady, tak je alespoň možné náhrady, jako když se vzdává pocta Bohu a rodičům.³¹ K druhé námitce Tomáš vyjmenovává tři způsoby, jak někomu uškodit na cti a jaká náhrada je adekvátní. Když někdo spravedlivě poví pravdu a uškodí někomu na cti, tak náhrada není potřeba.³² Pokud někdo někoho lživě pomlouvá, pak je povinen přiznat, že mluvil nepravdu.³³ Třetím způsobem je, když někdo nespravedlivě poví pravdu, pak je povinen vrátit čest poškozenému, jak jen může.³⁴ Ke třetí námitce je řečeno, že je potřeba, aby účinek byl nahrazen. Tomáš uvádí nahrazení veřejné hanby poctou.³⁵ Ke čtvrté námitce Tomáš říká, že

²³ *recompensatio quam facit distribuens ei cui dedit minus quam debuit, fit secundum comparisonem rei ad rem - II-II q. 62 a. 1 ad 3*

²⁴ *Quod enim est impossibile non est de necessitate salutis. Sed aliquando impossibile est restituere id quod est ablatum, puta cum aliquis abstulit alicui membrum vel vitam. - II-II q. 62 a. 2 arg. 1*

²⁵ *Sed cum aliquis impedit aliquem ne consequatur praebendam vel aliquid huiusmodi, non videtur quod teneatur ei ad restitutionem praebendae, quia quandoque non posset. - II-II q. 62 a. 2 arg. 4*

²⁶ *non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. - II-II q. 62 a. 2 s. c.*

²⁷ *restitutio, sicut dictum est, est actus iustitiae commutativae, quae in quadam aequalitate consistit. - II-II q. 62 a. 2 co.*

²⁸ *Et ideo restituere importat redditionem illius rei quae iniuste ablata est, sic enim per iteratam eius exhibitionem aequalitas reparatur. - II-II q. 62 a. 2 co.*

²⁹ *Si vero iuste ablatum sit, inaequalitas erit ut ei restituatur, quia iustitia in aequalitate consistit. - II-II q. 62 a. 2 co.*

³⁰ *Cum igitur servare iustitiam sit de necessitate salutis, consequens est quod restituere id quod iniuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis. - II-II q. 62 a. 2 co.*

³¹ *sufficit quod recompensetur quod possibile est, sicut patet de honoribus qui sunt ad Deum et ad parentes - II-II q. 62 a. 2 ad 1*

³² *Uno modo, verum dicendo et iuste, puta cum aliquis crimen alicuius prodit ordine debito servato. Et tunc non tenetur ad restitutionem famae. - II-II q. 62 a. 2 ad 2*

³³ *Alio modo, falsum dicendo et iniuste. Et tunc tenetur restituere famam confitendo se falsum dixisse. - II-II q. 62 a. 2 ad 2*

³⁴ *Tertio modo, verum dicendo sed iniuste, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum. Et tunc tenetur ad restitutionem famae quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat se male dixisse, vel quod iniuste eum diffamaverit. - II-II q. 62 a. 2 ad 2*

³⁵ *actio contumeliam inferentis non potest fieri ut non fuerit. Potest tamen fieri ut eius effectus, scilicet diminutio dignitatis personae in opinione hominum, reparetur per exhibitionem reverentiae. - II-II q. 62 a. 2 ad 3*

když je někomu něco náležité a někdo zabráni tomuto člověku to získat, pak je povinen k rovné náhradě.³⁶

Druhá kvestie, která nás bude zajímat má číslo 66 a je věnovaná krádeži a loupeži. Kvestie je rozdělena do devíti artikulů. První se věnuje vlastnictví, konkrétně otázce, zda je člověku přirozené vlastnění (*possessio*) vnějších věcí. Proti této tezi je namítáno třemi argumenty. První argument tvrdí, že nikdo si nesmí přivlastňovat, co je Boží, a vlastnictví všech tvorů (*creaturarum*) náleží Bohu.³⁷ Druhý argument vychází z pasáže v Lukášově evangeliu³⁸ o bohatém člověku. Ten je kritizován, protože není stvořitelem a nedrží věci přirozeně.³⁹ Třetí argument je, že Bůh má moc, ale člověk ji nemá a nemůže měnit přirozenosti věcí, a tak tedy mu není přirozené vlastnění vnějších věcí.⁴⁰ Proti těmto třem argumentům je namítáno žalmem⁴¹, že Bůh položil člověku pod jeho nohy vše. Tomáš řeší tuto problematiku vlastnictví následovně. Člověk nemá ve své moci přirozenosti věcí, ale může věci užívat k různým cílům. Podle Aristotela je vlastnění věcí člověku přirozené.⁴² Tomáš k tomuto zmiňuje princip, že nedokonalé je pro dokonalejší.⁴³ A nakonec cituje z knihy *Genesis*, kde ustavuje Pán člověka ke svému obrazu a vládcem stvoření.⁴⁴ První námitka je tedy zodpovězena tak, že člověk nemá primárně vlastnictví stvořených věcí, ale Bůh zařídil věci k jeho užívání⁴⁵, a tak je mu to přirozené.⁴⁶ Druhý argument je zodpovězen tak, že boháč si přisuzuje hlavní vlastnictví věcí, což je z předchozího jasně špatné.⁴⁷ Přirozenost věcí patří Bohu, což je odpověď na třetí argument.⁴⁸

Pro pochopení Tomášova pojetí vlastnictví je důležité představit také druhý artikul této kvestie, který se zabývá otázkou, zda je někomu dovoleno držet nějakou věc jako vlastní. K tomuto se namítá trojí. První argument vychází ze přirozeného zákona, který tvrdí že vše je

³⁶ *Si vero iam firmatum sit quod alicui detur prae-benda, et aliquis propter causam indebitam procuret quod revocetur, idem est ac si iam habitam ei auferret. Et ideo tenetur ad restitutionem aequalis, tamen secundum suam facultatem.* - II-II q. 62 a. 2 ad 4

³⁷ *Sed dominium omnium creaturarum est proprie Dei, secundum illud Psalm., domini est terra et cetera. Ergo non est naturalis homini rerum possessio.* - II-II q. 66 a. 1 arg. 1

³⁸ *Pak si řekl: „Tohle udělám: Zbořím stodoly, postavím větší a tam shromáždím všechno své obilí i ostatní zásoby“ Lukáš 12:18* Český ekumenický překlad. Tomáš cituje: *congregabo omnia quae nata sunt mihi et bona mea* - II-II q. 66 a. 1 arg. 2.

³⁹ *Sed illa quae homo possidet naturaliter, potest aliquis convenienter dicere esse sua. Ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona* - II-II q. 66 a. 1 arg. 2

⁴⁰ *dominus nomen est potestatis. Sed homo non habet potestatem super res exteriores, nihil enim potest circa earum naturam immutare. Ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.* - II-II q. 66 a. 1 arg. 3

⁴¹ Tomáš cituje část žalmu 8:7 - *Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno pod nohy mu kladeš.* - Český ekumenický překlad. Tomášova citace: *omnia subiecisti sub pedibus eius, scilicet hominis.*

⁴² *Et ex hac ratione philosophus probat, in I Polit., quod possessio rerum exteriorum est homini naturalis.* - II-II q. 66 a. 1 co.

⁴³ *quasi propter se factis; semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora, ut supra habitum est.* - II-II q. 66 a. 1 co.

⁴⁴ *in qua imago Dei consistit, manifestatur in ipsa hominis creatione, Gen. I, ubi dicitur, faciamus hominem ad similitudinem et imaginem nostram, et praesit piscibus maris, et cetera.* - II-II q. 66 a. 1 co.

⁴⁵ *Et ipse secundum suam providentiam ordinavit res quasdam ad corporalem hominis sustentationem.* - II-II q. 66 a. 1 ad 1

⁴⁶ *Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium quantum ad potestatem utendi ipsis.* - II-II q. 66 a. 1 ad 1

⁴⁷ *dives ille reprehenditur ex hoc quod putabat exteriora bona esse principaliter sua, quasi non accepisset ea ab alio, scilicet a Deo.* - II-II q. 66 a. 1 ad 2

⁴⁸ *ratio illa procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum, quod quidem dominium soli Deo convenit, ut dictum est.* - II-II q. 66 a. 1 ad 3

společné.⁴⁹ Druhý argument vychází z citátu Basila o boháčích, kteří tvrdí, že považují za své, co je společné.⁵⁰ Třetí tvrdí, že Ambrož vyzýval, abychom nenazývali naše, co je společné a že vnější věci nazval společnými.⁵¹ Proti těmto argumentům je namítáno z Augustinova *Proti heretikům*.⁵² Tomáš rozvíjí své pojetí vlastnictví a řeší zmíněné potíže. Člověk může vnější věci (*rem exteriorem*) spravovat (*procurandi*) a vydávat (*dispensandi*). Tomáš shledává vlastnictví nutným a dokazuje to třemi tvrzeními. Zaprvé, každý lépe spravuje to, co je jeho, než to, co je společné, protože každý nechává spravování společného na ostatních.⁵³ Zadruhé, je řádnější, když každému náleží nějaká vlastní věc a je méně zmatků.⁵⁴ Zatřetí, je lepší, když si každý hledí svých věcí, protože když jsou věci nerozdělené, vznikají sváry.⁵⁵ Tomáš poté vyvrací námitky. První je vyvrácena tak, že přirozený zákon netvrdí, že vše je společného vlastnictví, ale ani nestanovuje soukromé vlastnictví, protože to dělá pozitivní právo.⁵⁶ Druhá námitka je špatnou interpretací Basilova výroku, protože boháč je špatný, kvůli tomu, že brání ostatním v užívání dříve společné věci.⁵⁷ Třetí námitka je vyvrácena interpretací Ambrožova výroku, jakožto týkajícího se užívání společného.⁵⁸

V kvestii číslo 77 se Tomáš zabývá etickými otázkami spojenými s prodejem. Těmi jsou morální status předražování, prodeje chybného zboží, zamlčení vady zboží, a nakonec, jestli je správné prodávat něco draž, než za kolik bylo prodejcem zakupeno. Nyní se podívejme na argumenty pro schvalitelnost prodeje věci draž, než je její hodnota.⁵⁹ První argument je založen na premise, že spravedlnost je v záležitostech mezilidských vztahů vymezená podle občanských zákonů⁶⁰ (*leges civiles*) a ty povolují předražovat či kupovat lacině. Druhým argumentem je, že je přirozené chtít více získat a méně dát ve směně, a to se dokazuje citáty z

⁴⁹ *Sed secundum ius naturale omnia sunt communia, cui quidem communitati contrariatur possessionum proprietas.* - II-II q. 66 a. 2 arg. 1

⁵⁰ *similes sunt divites qui communia, quae praeoccupaverunt, aestimant sua esse. Sed illicitum esset praecludere viam aliis ad potiendum communibus bonis.* - II-II q. 66 a. 2 arg. 2

⁵¹ *Appellat autem communes res exteriores, sicut patet ex his quae praemittit. Ergo videtur illicitum esse quod aliquis appropriet sibi aliquam rem exteriorem.* - II-II q. 66 a. 2 arg. 3

⁵² *Augustinus dicit, in libro de Haeres., apostolici dicuntur qui se hoc nomine arrogantissime vocaverunt, eo quod in suam communionem non acciperent utentes coniugibus, et res proprias possidentes, quales habet Catholica Ecclesia et monachos et clericos plurimos.* - II-II q. 66 a. 2 s. c.

⁵³ *Primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit quam aliquid quod est commune omnium vel multorum, quia unusquisque, laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune* - II-II q. 66 a. 2 co.

⁵⁴ *Alio modo, quia ordinatius res humanae tractantur si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandae, esset autem confusio si quilibet indistincte quaelibet procuraret.* - II-II q. 66 a. 2 co.

⁵⁵ *Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est. Unde videmus quod inter eos qui communiter et ex indiviso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur.* - II-II q. 66 a. 2 co.

⁵⁶ *Ad primum ergo dicendum quod communitas rerum attribuitur iuri naturali, non quia ius naturale dictet omnia esse possidenda communiter et nihil esse quasi proprium possidendum, sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conductum, quod pertinet ad ius positivum* - II-II q. 66 a. 2 ad 1

⁵⁷ *Et similiter dives non illicite agit si, praeoccupans possessionem rei quae a principio erat communis* - II-II q. 66 a. 2 ad 2

⁵⁸ *quod cum dicit Ambrosius, nemo proprium dicat quod est commune, loquitur de proprietate quantum ad usum.* - II-II q. 66 a. 2 ad 3

⁵⁹ *Ad primum sic proceditur. Videtur quod aliquis licite possit vendere rem plus quam valeat.* - II-II q. 77 a. 1 arg. 1

⁶⁰ *Iustum enim in commutationibus humanae vitae secundum leges civiles determinatur* - II-II q. 77 a. 1 arg. 1

knihy *Příslaví* a z Augustina.⁶¹ Co je však přirozené a společné, není hříchem.⁶² Třetí argument je, že jeden může mít více užitku z věci, a to i když ji získá předraženě.⁶³ Tomáš odpovídá následujícím způsobem. Pokusit se něco prodat nad spravedlivou cenu pomocí podvodu je vždy hřích.⁶⁴ Obchodní směna může mít dvojí podobu. První podobou je běžný obchod, který byl ustanoven pro obecný užitek (*communi utilitate*), kde jsou komodity při směně poměřovány mezi sebou, co do rovnosti.⁶⁵ Sama povaha obecného užitku totiž vyžaduje rovnost mezi oběma stranami směny.⁶⁶ Druhá podoba směny je, když například někdo z nouze potřebuje nějaké zboží a druhý mu ho poskytne, ač ho to nějak poškodí.⁶⁷ V tomto případě je potřeba přihlížet nejen k věci, ale také k prodávajícímu a jeho utrpení.⁶⁸ K první námitce Tomáš píše, že i když občanský zákon toleruje nectnostné chování, tak zákon Boží ne.⁶⁹ K druhé námitce je psáno, že zmíněná inklinace není vlastní lidské přirozenosti, ale neřesti.⁷⁰ Třetí je zodpovězena rozdělením dvou podob obchodní směny.

Další dva artikuly se týkají něčeho, co bychom dnes mohli nazvat reklamace vadného zboží. První se týká morální přípustnosti prodeje vadného zboží, a druhý povinností prodáváče sdělit zákazníkovi tuto vadu. Z hlediska ekonomického myšlení je však pro nás zajímavý čtvrtý artikel věnovaný otázce přeprdeje. Proti této praxi jsou namítány tři argumenty. První je z písmo a tvrdí, že přeprdej vede k vyhnání z Božího chrámu.⁷¹ K tomuto se pojí citát od Zlatoústého a Kassiodora.⁷² Druhý argument tvrdí, že je nespravedlivé prodat něco draž než to

⁶¹ *Sed sicut Augustinus refert, XIII de Trin., dictum cuiusdam mimi fuit ab omnibus acceptatum, vili vultis emere, et care vendere. Cui etiam consonat quod dicitur Prov. XX, malum est, malum est, dicit omnis emptor, et cum recesserit, gloriatur.* - II-II q. 77 a. 1 arg. 2

⁶² *quod est omnibus commune videtur esse naturale et non esse peccatum.* - II-II q. 77 a. 1 arg. 2

⁶³ *Sed secundum philosophum, in VIII Ethic., in amicitia utilis recompensatio fieri debet secundum utilitatem quam consecutus est ille qui beneficium suscepit, quae quidem quandoque excedit valorem rei datae; sicut contingit cum aliquis multum re aliqua indiget, vel ad periculum evitandum vel ad aliquod commodum consequendum.* - II-II q. 77 a. 1 arg. 3

⁶⁴ *fraudem adhibere ad hoc quod aliquid plus iusto pretio vendatur, omnino peccatum est, inquantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius.* - II-II q. 77 a. 1 co.

⁶⁵ *Quod autem pro communi utilitate est inductum, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius. Et ideo debet secundum aequalitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rerum quae in usum hominis veniunt mensuratur secundum pretium datum, ad quod est inventum numisma, ut dicitur in V Ethic.* - II-II q. 77 a. 1 co.

⁶⁶ *sicut patet per philosophum, in I Polit. Quod autem pro communi utilitate est inductum, non debet esse magis in gravamen unius quam alterius.* - II-II q. 77 a. 1 co.

⁶⁷ *Alio modo possumus loqui de emptione et venditione secundum quod per accidens cedit in utilitatem unius et detrimentum alterius* - II-II q. 77 a. 1 co.

⁶⁸ *Et in tali casu iustum pretium erit ut non solum respiciatur ad rem quae venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licite poterit aliquid vendi plus quam valeat secundum se, quamvis non vendatur plus quam valeat habenti.* - II-II q. 77 a. 1 co.

⁶⁹ *Et ideo lex humana non potuit prohibere quidquid est contra virtutem, sed ei sufficit ut prohibeat ea quae destruunt hominum convictum; alia vero habeat quasi licita, non quia ea approbet, sed quia ea non punit. ... Sed lex divina nihil impunitum relinquit quod sit virtuti contrarium.* - II-II q. 77 a. 1 ad 1

⁷⁰ *Unde patet quod illud commune desiderium non est naturae, sed vitii. Et ideo commune est multis, qui per latam viam vitiorum incedunt.* - II-II q. 77 a. 1 ad 2

⁷¹ *Sed nullus eiicitur de templo nisi propter aliquod peccatum. Ergo talis negotiatio est peccatum.* - II-II q. 77 a. 4 arg. 1

⁷² *Dicit enim Chrysostomus, super Matth. XXI, quicumque rem comparat ut, integram et immutatam vendendo, lucretur, ille est mercator qui de templo Dei eiicitur. Et idem dicit Cassiodorus, super illud Psalm., quoniam non cognovi litteraturam, vel negotiationem secundum aliam litteram, quid, inquit, est aliud negotiatio nisi vilis comparare et carius velle distrahere? Et subdit, negotiatores tales dominus eiicit de templo.* - II-II q. 77 a. 4 arg. 1

stojí, což přeprdej je.⁷³ Třetí argument je založen na tom, že duchovním je zakázáno obchodování (*negotiatio*), ale to je tak kvůli tomu, že nesmí hřešit.⁷⁴ Tomáš začíná výklad rozdělením směny na dva typy. První je přirozená a nutná, a druhá je orientovaná na zisk. Jedná se o rozdělení typů směn, které jsme popsali v kapitole o Aristotelovi. Tomáš dodává, že i když je obchodování pro zisk nečím poskvrněné, tak může sloužit dobru a jako příklad uvádí obživu, pomoc chudým a zajištění zboží pro společenství.⁷⁵ K prvnímu argumentu Tomáš dodává, že jde o obchodování se ziskem jakožto posledním cílem.⁷⁶ K druhému, že je platný pouze když je cílem dráž prodat.⁷⁷ A nakonec třetímu je vyčteno, že duchovní se nemají zdržovat pouze zlého, ale i zlu podobným (*speciem*) činům.⁷⁸

Nyní se podívejme na kvestii číslo 78 věnovanou úrokům. První artikl se zabývá otázkou hříšnosti půjčování s úrokem. Proti tomu je namítáno sedm argumentů:

1. Není hřích následovat Krista, ale podle Lukáše 19, Ježíš přijímá úroky.⁷⁹
2. Ve starém zákoně je povoleno dávat úroky cizincům⁸⁰.
3. Podle občanských zákonů je povoleno dávat úroky⁸¹.
4. Opomenutí rady není hříchem, takže opomenutí Lukáš 6 je v pořádku⁸².
5. Není hříšné požadovat peníze za něco, co nemusíme dělat a půjčování dělat nemusíme.⁸³
6. Proč by mělo být špatné brát poplatek za stříbro v podobě mince, a ne nádoby?⁸⁴
7. Člověk není nucen půjčit si s úrokem.⁸⁵

⁷³ *contra iustitiam est quod aliquis rem carius vendat quam valeat, vel vilius emat, ut ex dictis apparet. Sed ille qui, negotiando, rem carius vendit quam emerit, necesse est quod vel vilius emerit quam valeat, vel carius vendat.* - II-II q. 77 a. 4 arg. 2

⁷⁴ *Non autem negotiatio clericis interdicenda esse videtur nisi propter peccatum.* - II-II q. 77 a. 4 arg. 3

⁷⁵ *Et sic negotiatio licita reddetur. Sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quaerit, ordinat ad domus suae sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus, vel etiam cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem, ne scilicet res necessariae ad vitam patriae desint, et lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.* - II-II q. 77 a. 4 co.

⁷⁶ *quod verbum Chrysostomi est intelligendum de negotiatione secundum quod ultimum finem in lucro constituit* - II-II q. 77 a. 4 ad 1

⁷⁷ *non quicumque carius vendit aliquid quam emerit, negotiatur, sed solum qui ad hoc emit ut carius vendat.* - II-II q. 77 a. 4 ad 2

⁷⁸ *clerici non solum debent abstinere ab his quae sunt secundum se mala, sed etiam ab his quae habent speciem mali.* - II-II q. 77 a. 4 ad 3

⁷⁹ *Nullus enim peccat ex hoc quod sequitur exemplum Christi. Sed dominus de seipso dicit, Luc. XIX, ego veniens cum usuris exegissem illam, scilicet pecuniam mutuam.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 1

⁸⁰ *dicitur in Psalm., lex domini immaculata, quia scilicet peccatum prohibet. Sed in lege divina conceditur aliqua usura, secundum illud Deut. XXIII, non faenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Et, quod plus est, etiam in praemium repromittitur pro lege servata, secundum illud Deut. XXVIII, faenerabis gentibus multis; et ipse a nullo faenus accipies.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 2

⁸¹ *rebus humanis determinatur iustitia per leges civiles. Sed secundum eas conceditur usuras accipere.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 3

⁸² *praetermittere consilia non obligat ad peccatum. Sed Luc. VI inter alia consilia ponitur, date mutuum, nihil inde sperantes.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 4

⁸³ *pretium accipere quo eo quod quis facere non tenetur, non videtur esse secundum se peccatum.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 5

⁸⁴ *argentum monetatum, et in vasa formatum, non differt specie. Sed licet accipere pretium pro vasis argenteis accommodatis.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 6

⁸⁵ *quilibet potest licite accipere rem quam ei dominus rei voluntarie tradit. Sed ille qui accipit mutuum voluntarie tradit usuram.* - II-II q. 78 a. 1 arg. 7

Tomáš začíná výklad o půjčce s úrokem následovně. Dávat úrok na půjčené peníze je nespravedlivé, protože se prodává něco, co není.⁸⁶ Spotřební zboží se vždy předává i s vlastnictvím kvůli tomu, že by nedávalo smysl dostat takové zboží a správně ho nevyužít.⁸⁷ Když někdo bere úrok za to, že dlužník užívá půjčené peníze, tak chce dvakrát zaplatit za tu samou věc.⁸⁸ První námitka bere metaforu doslovně. V citátu se mluví o duchovních dobrech.⁸⁹ Druhá námitka je špatným výkladem, protože židé obecně neměli přijímat půjčky, ale pro křesťany je univerzalita tohoto zákazu v době evangelia ještě zřejmější.⁹⁰ Třetí argument z občanského práva je nesprávný, protože občanské právo nechává některé hříchy beztrestné.⁹¹ Na čtvrtý argument je odpověď, že opomenutí rady hřích není, ale přikázání je.⁹² K pátému argumentu je řečeno, že věřitel může chtít odměnu, ale nesmí si nechat platit za něco, co není.⁹³ Proti šestému argumentu je namítnuto, že hlavním účelem nádob není je spotřebovat.⁹⁴ Sedmý argument je problematický, protože není pravda, že ten, kdo je v nouzi, není nucen si vzít půjčku.⁹⁵

Na závěr je záhodno stručně a zjednodušeně shrnout Tomášovi eticko-ekonomické pozice. Zaprvé, soukromé vlastnictví je důležité z praktických důvodů a je založené v rozumové přirozenosti člověka. Není však absolutní a nesmí být v konfliktu s obecným blahem. Obchod je užitečný a někdy i nutný. Existují ale pochybné a odsouzeníhodné varianty obchodu, především ty orientované na zisk jakožto poslední cíl. Půjčování s úrokem je hodné odsouzení jak z pozic teologických, tak i filosofických. Je však možné někomu půjčit peníze a chtít za to odměnu.

1.3 Jan Duns Scotus

Jan Duns Scotus se zabývá ekonomickými otázkami v kontextu náhrady ve svém textu *Utrum poenitens teneatur restituere*.⁹⁶ Jeho myšlení přímo ovlivnilo například Cristóbal Villalona, který poté na základě toho odsoudil obchod s penězi. Nejdříve se podíváme na Scotův velmi důmyslný výklad vlastnictví.

⁸⁶ *accipere usuram pro pecunia mutuata est secundum se iniustum, quia venditur id quod non est* - II-II q. 78 a. 1 co.

⁸⁷ *quaedam res sunt quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus eo utendo ad potum ... Et propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum et seorsum vellet vendere usum vini, venderet eandem rem bis, vel venderet id quod non est.* - II-II q. 78 a. 1 co.

⁸⁸ *Et propter hoc secundum se est illicitum pro usu pecuniae mutuatae accipere pretium, quod dicitur usura.* - II-II q. 78 a. 1 co.

⁸⁹ *usura ibi metaphorice accipitur pro superexcrementia bonorum spiritualium* - II-II q. 78 a. 1 ad 1

⁹⁰ *Iudaeis prohibitum fuit accipere usuram a fratribus suis, scilicet Iudaeis, per quod datur intelligi quod accipere usuram a quocumque homine est simpliciter malum; debemus enim omnem hominem habere quasi proximum et fratrem, praecipue in statu Evangelii, ad quod omnes vocantur.* - II-II q. 78 a. 1 ad 2

⁹¹ *leges humanae dimittunt aliqua peccata impunita* - II-II q. 78 a. 1 ad 3

⁹² *quod dare mutuum non semper tenetur homo, et ideo quantum ad hoc ponitur inter consilia. Sed quod homo lucrum de mutuo non quaerat, hoc cadit sub ratione praecepti.* - II-II q. 78 a. 1 ad 4

⁹³ *ille qui mutuare non tenetur recompensationem potest accipere eius quod fecit, sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem sibi secundum aequalitatem iustitiae si tantum ei reddatur quantum mutuavit. Unde si amplius exigat pro usufructu rei quae alium usum non habet nisi consumptionem substantiae, exigit pretium eius quod non est.* - II-II q. 78 a. 1 ad 5

⁹⁴ *usus principalis vasorum argenteorum non est ipsa eorum consumptio, et ideo usus eorum potest vendi licite, servato dominio rei.* - II-II q. 78 a. 1 ad 6

⁹⁵ *ille qui dat usuram non simpliciter voluntarie dat, sed cum quadam necessitate, in quantum indiget pecuniam accipere mutuo, quam ille qui habet non vult sine usura mutuare.* - II-II q. 78 a. 1 ad 7

⁹⁶ Zde využívám překlad a přepsaný latinský text: WOLTER, A. B., *John Duns Scotus' Political and Economic Philosophy*, New York, The Franciscan Institute, 2001 ISBN: 1-57659-172-7

V originálním stavu nevinnosti (*De statu innocentiae*) nebylo soukromého majetku. To je založeno na tom, že soukromý majetek je vhodný k udržení života a k podílení se na klidném životě.⁹⁷ Obojí z těchto účelů ale bylo možné realizovat společným vlastnictvím, protože když by nikdo druhému neškodil, tak by soukromé vlastnictví bylo nadbytečné.⁹⁸ Po pádu (*lapsum*) se však situace změnila. Každý zlý člověk by si vzal ze společného více než potřebuje, a tak je nutno společný majetek rozdělit.⁹⁹ To se dělo podle pozitivního práva. Důvodem je, že ani Boží ani přirozený zákon neudělují soukromý majetek.¹⁰⁰ Kdo však má autoritu rozdělit, co bylo původně společné? Scotus tvrdí, že člověk s uměřeností a občanskou autoritou. Tu získal obecnou shodou ostatních členů komunity.¹⁰¹ Autoritou plynoucí z přirozeného zákona je otcovská.¹⁰² Když je více rodin na jednom místě, dává smysl předat organizaci jedné osobě nebo užší skupině.¹⁰³ První dělení majetku tedy bylo podle pozitivního zákona, který byl ustanovený spravedlivou občanskou autoritou.¹⁰⁴ Tak podle Scota vznikl soukromý majetek.

Po této genezi soukromého majetku následuje výklad přenesení vlastnictví a směny. Věc můžeme někomu dát dvěma způsoby. Jednak přenést na druhého vlastnictví dané věci. Jinak také tak, že mu svěříme její užívání, ale ponecháme si vlastnictví. Toto přenesení se může stát buďto podle autority panovníka, zákona nebo vlastníka. Co se týče zákona a panovníka, tak ti jsou oprávněni odebrat někomu majetek ze stejného důvodu, z jakého mu ustanovili jeho vlastnictví.¹⁰⁵ Potud každý přijímá autoritu panovníka za svou, může panovník organizovat majetek podle spravedlivých zákonů.¹⁰⁶ Co se týče soukromé osoby, může svobodně předat majetek ve dvou smyslech. Jednak jako dar očekávajíc nic jako náhradu, nebo předat někomu svůj majetek s očekáváním něčeho za něj. Tento druhý nepovažuje Scotus za plně svobodný. Dar je svobodný, protože jeden svobodně přijímá a druhý se zbavuje též věci, dle své libovůle.

⁹⁷ WOLTER, A. B., *John Duns Scotus' Political and Economic Philosophy* str. 30 - *Ratio ad hoc duplex. Prima, quia usus rerum secundum rectam rationem ita debet competere hominibus sicut congruit ad pacificam conversationem et necessariam sustentationem.*

⁹⁸ *ibid* str. 28 - *de lege naturae vel divina non sunt dominia rerum distincta pro statu innocentiae; immo tunc erant omnia communia.*

⁹⁹ *ibid* str. 30 - *Et rationabiliter, propter eadem duo. Primo, quia communitas omnium rerum esset contra pacificam conversationem, cum malus et cupidus occuparet ultra ea quae essent sibi necessaria.*

¹⁰⁰ *ibid* str.30 - *quod revocato isto praecepto legis naturae de habendo omnia communia, et per consequens concessa licentia appropriandi et distinguendi communia, non fiebat actualiter distinctio per legem naturae, nec per divinam.*

¹⁰¹ *ibid* str. 34 - *Secunda respicit cohabitantes quantumcumque nulla consanguinitate vel propinquitate sibi coniunctos, utpote si ad civitatem aliquam aedificandam vel inhabitandam concurrerunt extranei aliqui, videntes se non posse bene regi sine aliqua auctoritate, poterant concorditer consentire, ut vel uni personae vel communitati committerent illam communitatem; et uni personae vel pro se tantum-et successor eligeretur sicut ipse-vel pro se et tota sua posterioritate.*

¹⁰² *ibid* str.32 - *scilicet paterna, iusta est, scilicet ex lege naturae, qua omnes filii tenentur parentibus obedire, nec ista per aliquam legem positivam*

¹⁰³ *ibid* str. 34 - *Et ista auctoritas politica utraque iusta est, quia iuste potest quis se submittere uni personae vel communitati in his quae non sunt contra legem Dei, in quibus melius potest dirigi per illum cui se subicit vel submittit quam per seipsum.*

¹⁰⁴ *ibid* str. 34 - *Ex his sequitur sexta conclusio quod prima divisio dominiorum potuit esse iusta a lege positiva iusta sive lata a patre sive a principe iuste principante sive communitate iuste regulante vel regente, et hoc modo probabile est factum fuisse.*

¹⁰⁵ *ibid* str. 37 - *De prima translatione sit haec prima conclusio in hoc articulo quod translatio domini auctoritate legis iustae iusta est. Probatur, quia si lex iusta potuit iuste determinare prima dominia, et non minor est auctoritas legis vel principis quod habeo hic pro eodem post divisionem dominiorum quam ante, ergo propter causam eandem et eundem effectum potest iuste transferri dominium postquam fuerat alicui appropriatum.*

¹⁰⁶ *ibid* str. 38 - *ergo illa communitas habens istum consensum quasi iam oblatum per hoc quod quilibet consensit in leges iustas condendas a communitate vel principe, potest per legem iustam cuiuslibet dominium transferre in quemlibet.*

Případ druhý je smluvní předání. Smlouva je latinsky výstižně *contractus*, protože svazuje dvě vůle k něčemu. Scotus pak představuje klasické dělení směn, které známe již od Aristotela. Scotus ve spojení směny komodity za komodu (C-C) dává dvě podmínky. První je, že se nesmí jednat o podvod.¹⁰⁷ Klíčovými kategoriemi jsou podstata, kvalita a kvantita.¹⁰⁸ Podvodník podvádí, když někomu dá něco, co se liší od dohody podstatou tak, že mu dá jiný předmět. Kvalitou, když má zboží neočekávanou kvalitu, která není v souladu se zamýšlenou směnou. A kvantitou, když podvádí, co do množství či velikosti. Druhou podmínkou je, že se musí udržet rovnost hodnoty. Ta se měří poměrem přirozenosti věci vzhledem k lidskému užítku. Scotus identifikuje určitou volnost (*latitudo*), co se týče rovnosti. Věci nejsme nikdy schopni na 100% srovnat, co do rovnosti, tak je tu volnost stanovená zvykem (*consuetudine*) nebo pozitivním právem. Další typ směny, totiž komoda za peníze či opačně (C-M nebo M-C) se nazývá prodej nebo koupě podle toho, o kterou stranu směny se jedná. Ten, kdo je nějak poškozen ve smyslu, že musí prodat něco, co druhý nutně potřebuje, tak je oprávněn navýšit cenu jako kompenzaci.¹⁰⁹ Nefunguje to však oboustranně. Když já prodávám a považuji za cenné to, co má zákazník, nemůžu si kvůli tomu zvýšit cenu.¹¹⁰ Scotus pokračuje k peněžní půjčce. Vymezuje se proti vydělávání na dvojitým prodeji peněz¹¹¹, podobně jako Tomáš. Poté uvádí dvě výjimky, kdy je možné půjčit peníze. Jedna dohodou, druhá bez ní. Co se týče té s dohodou: když někdo půjčí druhému peníze a chce je mít splacené v určitou dobu, tak pokud to je pro něj nepřijemnost, když mu nebudou vráceny, má nárok na kompenzaci.¹¹² Pokud se domluví na úroku když věřitel trpí, nebude-li mu splacen, je správné od dlužníka, aby mu dluh splatil i s úrokem. Bez dohody je možné půjčit peníze, pokud je dlužníkovi bez verbálního upozornění zjevné, že věřitel chce vydělat.¹¹³

1.4 Tomáš Kajetán

Tomáš Kajetán představuje důležitý vývojový článek předchůdců Salamanské školy, protože se zabýval bankovníctvím. Toto téma je jedno z nejdůležitějších, kterým se scholastici ze Salamanky zabývali z hlediska ekonomické teorie. Prozkoumat Kajetánovi postřehy ohledně tohoto tématu je cenné pro pochopení pozdějšího vývoje v teoretickém uchopení tohoto problému. Historik ekonomie Murray Rothbard charakterizuje Kajetána jako „liberálního

¹⁰⁷ ibid str. 42 - *Quod domini rerum iuste eas permutant, si sine fraude servant aequalitatem valoris in commutatis secundum rectam rationem, intelligendo hic condiciones prius expositas ad donationem iustam.*

¹⁰⁸ ibid str. 42 - *Quod primo additur sine fraude, excludit fraudem in substantia, in qualitate et in quantitate.*

¹⁰⁹ ibid str. 50 - *vel ratione poenae conventionalis, dum tamen non fiat in fraudem usurarum; verbi gratia, ego indigeo pecunia mea ad mercandum, concedo tamen tibi ad certum diem adiciens poenam condicionalem quod nisi tali die solvas, quia multum damnificabor alia, solves postea tantum ultra.*

¹¹⁰ ibid str.48-*Sed si emens magnum commodum consequitur ex re illa vendita vel permutata, non potest carius vendi vel permutari, quia maius commodum consequitur ex re illa sibi vendita, nam propter maius commodum eius quod consequitur nec res mea est in se pretiosior nec mihi melior, et ideo non debet mihi maius pretium apportare. Secus autem est quando damnificor, quia tunc est mihi pretiosior, licet non in se.*

¹¹¹ ibid str.50 - *Alia ratio est, esto quod pecunia maneret sua, tamen illa pecunia non habet ex natura sua aliquem fructum, sicut habent aliqua alia ex se germinantia, sed tantum provenit aliquis fructus ex industria alicuius, scilicet utentis. ' Industria autem huius non est eius qui concedit pecuniam; ergo ille volens recipere fructum de pecunia, vult habere fructum de industria aliena*

¹¹² ibid str.50 -*Signum autem quando non est in fraudem usurarum, manifestum est istud quod quando mercator magis vellet pecuniam sibi solvi die praefixo quam in die crastino cum poena addita vel adiecta. Et per oppositum est in fraudem usurarum quando vult diem transiri potius quam pecuniam in ipso die solvi.*

¹¹³ ibid str. 51 - *Sine omni pacto etiam licet, quia solus animus, sine omni pacto verbali vel alio signo aequivalenti ostendente debitori quod mutuans non mutuaret sine spe lucris, non facit istum, accipientem ultra sortem sine pacto, habere alienum, et ideo nec teneri ad restitutionem.*

tomistu''. To zakládá na následujícím. Zaprvé podle něj Kajetán podporuje vzestup schopnějších díky volnému trhu.¹¹⁴ Zadruhé, bránil měnový trh (*de cambiis*) a považoval jej za důležitý.¹¹⁵ Zatřetí Rothbard tvrdí, že Kajetán zastával narozdíl od Tomáše vstřícnější pozici k půjčkám a úrokům, protože to považoval za legitimní způsob obživy.¹¹⁶

Abychom se mohli přesvědčit o správnosti či nesprávnosti této charakterizace, musíme se podívat na Kajetánovo klíčové ekonomické dílo *De cambiis*¹¹⁷ zabývající se směnou peněz. Autor již v předmluvě píše, že problematika vyměňování peněz je složitá a že je třeba rozlišit složité pochybné případy, které je těžké posoudit od těch jistých. První kapitola rozděluje způsoby směny peněz. Ty jsou děleny podle jistoty morálního ohodnocení na jasně správné, nesprávné a na ty, u kterých se vyskytují pochyby. Podle autora je bezpochyby v pořádku, když někdo smění peníze za domácí měnu a chce za to poplatek, protože je oprávněné brát ohled na práci člověka ve směnárně.¹¹⁸ Je důležité, aby byla zachována správná bilance, tedy že jeden dostane tolik, kolik dal až na dvě výjimky.¹¹⁹ Těmi jsou náhrada za službu se všemi obtížemi, které obnáší toto zaměstnání¹²⁰ a výdělek získaný z profitu při přemístění peněz, protože je jím zprostředkován.¹²¹ Autor uvádí ještě třetí případ přijatelného směňování. Tím je, když jeden pošle peníze z místa, kde jsou ceněna méně, na místo, kde více, protože se jedná o legitimní podnikání.¹²² Autor se přitom dovolává první knihy *Politiky*.¹²³ Kajetán také zmiňuje dva způsoby zjevně nespravedlivého směňování peněz. Prvním je, že měnič peněz dá někomu peníze z Londýna, kdo ale potřebuje peníze v Miláně. To dělá za účelem vydělat a reálně se

¹¹⁴ ROTHBARD, M., *Economic Thought Before Adam Smith*, Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2006 - str.100 - On the contrary, declared Cajetan, it is legitimate for highly able persons to move up the social ladder in a way that matches their attainments.

¹¹⁵ ibid str. 101- But Cardinal Cajetan's great breakthrough on the usury front was his vindication of *lucrum cessans*. Wielding the mighty authority of being the greatest Thomist since Aquinas himself, Cajetan offered a point-by-point critique of his master's rejection of this exception to the usury ban.

¹¹⁶ ibid str. 101 - Thus for the very first time in the Christian era, Cardinal Cajetan justified the business of money lending, provided they were loans to business

¹¹⁷ Zde využívám překlad: *Journal of Markets & Morality*, Volume 10, Number 1 (2007), ©2007 - str. 193-252

¹¹⁸ *The first kind is when a money changer in a case of small money changing makes a moderate profit following the usage of his native land. It is termed small money changing because the money changer in return for a gold ducat gives the usual money that is current in that country or, vice versa by giving something less than what he receives. In this way natural fairness is observed by the fact that some consideration has to be given for the money changer's activity and work.* - *Journal of Markets & Morality*, Volume 10, Number 1 (2007), ©2007 - str. 213

¹¹⁹ ibid str. 213 - *Consequently, it is not permissible to receive more than is given in a small exchange of money except in two cases.*

¹²⁰ ibid str. 214 - *Either, it is in recompense for service, that is, in carrying out the state function of money changer... Or, it is because of the inconvenience that someone suffers by the removal of such a kind of money from himself or the quality of the coins (as will be discussed later). In general, these things are not found in individuals who are not money changers.*

¹²¹ ibid str. 214 - *. If a money changer makes a profit from this, the fee is just, for the money changer plays the part of a middleman in this activity. It is not fair to take away his profit from his service.*

¹²² ibid str. 214 - *Third, there is the case of a money changer making profit because he transfers money from one place where its value is less to another place where it is more.*

¹²³ ibid str. 214 - *This act of business is dealing in coins, and so it seems to have been the very beginning of the art of money changing, as is stated in the first book of the Politics. 1 It is permissible just as it is permissible in other businesses to increase profit.*

jedná o půjčku.¹²⁴ Druhý způsob je, když dá měnič peněz někomu peníze v Miláně, aby si je pak později vyzvedl v Benátkách za lepší hodnotu. Zase se jedná spíše o půjčku.¹²⁵

Co se týče pochybných případů, Kajetán je dělí na ty, které vycházejí od měničů peněz a na ty, vycházející od uživatelů jejich služby.¹²⁶ Pochybné případy vycházející od měničů peněz jsou podhodnocení cizích měn a nadhodnocení vlastní měny¹²⁷. Tyto dva jsou vlastně podobné a všechny problémy měnění peněz lze na ně redukovat¹²⁸. Kajetán si všímá, že zavedení časového rozměru přidává nejasnost a užívá se k zvýšení zisku¹²⁹. V případě zákazníka existují tři druhy pochybných případů. Podle rozdílu v penězích vzhledem k tomu, jestli se jedná o stejné mince či odlišné, a podle povahy výdělku vzhledem k jeho nahodilosti či očekávanosti¹³⁰. Spis se však zabývá profesí měnění peněz, takže morální otázky vztažené na stranu zákazníka pouze nadhazuje.

Kajetán se ve druhé a třetí kapitole vypořádává s některými tehdejšími názory, že směňování je půjčování s úrokem a že se jedná o smlouvu o směně, tedy ne o půjčku. Kajetán se vymezuje proti postojům, které tvrdí, že se jedná o půjčku a to kvůli tomu, protože nejde o úrok¹³¹, ale o zisk, což je přijatelné kvůli tomu, že se jedná o podnikání¹³². Co se týče třetí kapitoly ohledně smluv o směně, argumenty, které jsou v ní prezentovány, jsou proti tomu, že se jedná o půjčku¹³³, ale že se jedná o nepojmenovaný typ smlouvy.¹³⁴ Tyto argumenty nejsou pro nás příliš důležité, protože Kajetán zde shrnuje cizí argumenty a své vlastní prezentuje později. Ve čtvrté kapitole je prezentován názor jakéhosi výjimečného doktora teologie. Autor jeho postoj shrnuje do tří propozic.

¹²⁴ ibid str. 214 - *The first instance occurs when the money changer profits or aims at profiting from the fact that he gives a certain sum of money under the guise of money changing from Lyons or London to Peter who needs it in Milan. ... As a matter of fact, this is clearly an instance of money changing in name only and is really a loan with profit or the hope of profit inasmuch as it was done in a different way.*

¹²⁵ ibid str. 214 - *A money changer for profit gives Peter in Milan the hundred ducats he needs and receives from the same Peter a month from now their value in Venice according to the moneychanging rate of ten pounds of groats that are normally equal to one hundred ducats, however, in the process of exchanging in Venice the value of the money is up at one time and down at another.*

¹²⁶ ibid str. 215

¹²⁷ *Either one puts the value of the foreign coin lower than its common value where it has to be restored and for this there must be restitution; or one puts a higher value on one's own coin that he gives than its common value in the place where it has to be restored* - ibid str. 215

¹²⁸ *Wherever they occur, all solid money changing can be reduced to these two types that are very close and come to the same thing.* - ibid str. 215

¹²⁹ *The introduction of temporal relationship increases the ambiguity of the aforesaid money exchanges. The money changers admit that the more distant the time of paying out the money is, the less is the value of the money in the first case and the greater in the second case.* - ibid str. 215

¹³⁰ *according to the difference of the same or dissimilar money, and the difference of definite or doubtful or accidental profit.* - ibid str. 215-216

¹³¹ *It is based on a false assumption when it states that in money changing of this sort more can be taken to avoid interest. The money changers claim that this is not true, and they say that they insist on money changes of this sort not to avoid loss but to make a gain. They maintain that if those engaging in money changing were obliged to restore precisely what they received and in the place that they received it they would make no loans.* - ibid str. 218

¹³² *The reason for engaging in this practice is gain. It is, therefore, clear that more is not taken as interest for the expense of the ministers. Were money changers to seek nothing else from their business than to remain free from loss they would not engage in money changing but would hold on to their money or employ it in another way, as they themselves admit.* - ibid str. 218

¹³³ *Those who say that it is permissible devote themselves to proving not so much that it is just but the fact that its nature is not in the category of a loan.* - ibid str. 221

¹³⁴ *As a result of the previous statements perhaps others came to say that in such money changing there is not a lending contract but an unnamed contract, namely, "I give that you may give" (do ut des); or, if we must give it a name: It is a contract of exchange.* - ibid str. 221

1. Smlouva v případě měnění peněz není nepojmenovaná, ale jedná se o typ směny peněz za peníze, jak se píše v II-II q. 77 a. 4.¹³⁵
2. Ve směně peněz jsou peníze komoditou, protože se nejedná o měřítko, ale o určitou věc.¹³⁶
3. Je v pořádku pro měniče peněz přijímat více, když čas výplaty je vzdálenější.¹³⁷ v případě, že držená věc zvětší tržní cenu. Pokud však věc je držená pro zvýšení, jako třeba vlna koupená na jaře, aby se prodala v létě, pak se jedná o lichvu (*usura*).¹³⁸

Kajetán vyvrací tohoto výjimečného doktora teologie následujícím způsobem. První a druhá propozice jsou neslučitelné. Co se týče druhé, tak to je špatná interpretace Tomáše, protože ten tvrdí, že mince i když je určena ke směně, má určitou materiální stavbu a nemusí být vždy určena jen jako prostředník směny.¹³⁹ Měníči peněz užívají mince v jejich sekundárním účelu, a ne v primárním.¹⁴⁰ V páté kapitole Kajetán popisuje povahu měničského zaměstnání a dochází k určité obraně, která je dobrým důkazem toho, co jsme vypsalí jako druhou Rothbardovu propozici ohledně Kajetánova liberálního tomismu. Jedná se vlastně o výklad první knihy *Politiky*. Věci mají primární a sekundární účel. Aristoteles odsuzuje obchod s penězi, protože to ignoruje jejich primární účel.¹⁴¹ Co však je jako izolovaný případ špatné, může být dobré s přidáním správného účelu. Když obchodník s penězi dělá svou činnost pro přežití, jedná se o přípustný čin.¹⁴² Kajetán dodává, že obchodnictví je důležité, protože mnoho měst by jinak postrádalo mnoho komodit a trh s penězi pomáhá jiným obchodníkům lépe podnikat, takže obchod s penězi je veřejně prospěšný.¹⁴³

2. Teorie hodnoty a spravedlivá cena

Teorie hodnoty byla pro španělské scholastiky zabývající se ekonomickými otázkami klíčová. Aby jeden rozhodl o etických souvislostech tržních procesů, musí zodpovědět jak vyhodnotit hodnotu peněz a komodit. Otázka směnné spravedlnosti, ale i různé otázky veřejných financí závisí na zodpovězení problému hodnoty. V dějinách ekonomického myšlení

¹³⁵ *money changing is the exchange of money for money.* - ibid str. 227

¹³⁶ *The second statement is that in money changing money is not considered as money or as a measurement, but as a certain thing.* - ibid str. 227

¹³⁷ *The third statement is most unique. It is that it is permissible for money changers to accept more when the time of payment is more remote.* - ibid str. 228

¹³⁸ *He makes two distinctions about accepting more because of temporal delay: one way is when the temporal delay alone leads to a price increase, and he says that this is usury; the other way is when the thing because of the temporal delay increases in price in trade, and he says that this is permissible.* - ibid str. 228

¹³⁹ *Then, the second statement is not in keeping with the truth and seems to be a bad interpretation of Saint Thomas' words. His words in book 2, chapter 14 of De regimine principum are: "Although a coin may be the measure and instrument in exchanges, it can of itself be something; for example, if produced it will be something, namely, either gold or silver. It is not, therefore, always aimed at exchanges.* - ibid str. 229

¹⁴⁰ *These words do not claim that money changers do not consider money a measure but a thing. Rather, they maintain that money changers do not use money in accordance with the primary use for which it was invented, namely as the measure or price of things that can be sold, but with a secondary use to which it has been transferred to the extent that money is to be exchanged for other money* - ibid str. 229

¹⁴¹ *The philosopher, however, censures money changing both because of its matter: it merely deals with coins and ignores the proper use of coins-* ibid str. 232

¹⁴² *If, however, the money-changer's purpose may justify it, for example when he aims at the fitting support of his family and position, it is permitted just as is true of other businesses.* - ibid str. 232

¹⁴³ *and these merchants could not conveniently practice their business without money changing, it is necessary and honorable for money changing to exist in cities-* ibid str. 233

byly různé formulace teorie hodnoty, ať už subjektivní, nebo objektivní. Uvidíme, že scholastici v Salamance vypracovali jak propracovanou subjektivní teorii hodnoty v mnohém podobnou té marginalistické stovky let před Walrasem, Mengerem i Jevonsem¹⁴⁴, tak i pracovní teorii hodnoty. V souvislosti s teorií hodnoty je vhodné i představit teorii spravedlivé ceny, protože v rámci jejího zkoumání scholastici obvykle formulovali teorii hodnoty.

2.1 Juan de Mariana

Prvním scholastikem, kterým se budeme zabývat, je Juan de Mariana. Budeme analyzovat vybrané kapitoly z *De monetae mutatione*¹⁴⁵ a část spisu *De rege et regis institutione* věnované ražení mincí. Mariana rozeznává dva aspekty hodnoty mince a to vnější a vnitřní. Vnější je legální stanovená knížetem či jiným panovníkem, jedná se o nařízení, jak moc je nějaká mince ceněna. Vnitřní nebo také přirozená cena je ovlivněna typem a kvantitou kovu s cenou práce a vybavení na její ražení.¹⁴⁶ Poté dodává, že legální cena musí být v harmonii s běžným oceněním. Pro Marianu se nezdá být kvantita peněz rozhodujícím faktorem, i když rozebírá výhody znehodnocení peněz, jako zvětšení zásoby peněz, které vede k lepší produkci¹⁴⁷, tak tuto kvantitu bere jako účinek menšího obsahu hodnotného kovu a spojuje ji s měděnými penězi¹⁴⁸. Proto Mariana představuje nejméně vypracovanou teorii hodnoty z řad salamanských scholastiků, v mnohém možná i zaostalejší než některých předchůdců této školy.

2.2 Pedro de Valencia

Dalším autorem, kterým se budeme zabývat je Pedro de Valencia. Jedná se o pozdnějšího autora, u kterého se budeme věnovat důrazu na objektivní hodnotu. Z hlediska teorie hodnoty nás bude zajímat pasáž o regulaci cen obilí z jeho díla *Discurso sobre el precio del trigo*.¹⁴⁹ Autor začíná odsouzením lidí, kteří si hromadí peníze díky prodeji obilí nad jeho spravedlivou cenu a vyzývá panovníka k regulaci cen tak, aby zamezil tomuto odsouzeníhodnému podnikání. Na to, abychom ale regulovali cenu obilí politicky, je potřeba mít nějakou teorii hodnoty, podle které budeme ceny nařizovat. Autor problematiku nastiňuje tak, že tvrdí, že je nemožné měřit hodnotu komodit jinou komoditou nebo penězi.¹⁵⁰ Peníze fluktují co do své tržní ceny, takže neposkytují vhodné stabilní měřítko. Jiné komodity, jako například víno, jsou problematické, protože se jedná o měření hodnoty vína s hodnotou obilí a

¹⁴⁴ GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605*. str. 62- But it is now coming to be recognized that a subjectivist theory of value was developed by a number of authors before the concept of marginal utility was formulated by Jevons, Walras, and Menger.

¹⁴⁵ MARIANA, J., *The Treatise on the Alteration of Money*, Journal of Markets & Morality, Volume 5, Number 2 (2002), ©2002 str. 523-593

¹⁴⁶ ibid str. 547 - *One is intrinsic and natural and comes from its type of metal and its weight, to which may be added the cost for labor and equipment in minting.*

¹⁴⁷ ibid str. 557 - *and workshops (frequently idle for lack of money) will be busy.*

¹⁴⁸ ibid str. 557 nadpis kapitoly

¹⁴⁹ GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605*. str. 116

¹⁵⁰ ibid str. 117 - *The value and estimation of money and of the metals from which it is made is diverse and variable in different provinces, occasions, and times, so that by considering the price of money we cannot set upon corn a price that will be universally just and appropriate to all times and places. Moreover, to compare the value of other common articles with that of corn (such as saying that a fanega of corn ought to be worth a certain quantity of wine or oil) will prove equally useless for our purpose, because we should simply be measuring one unknown thing by another, and the value and quality of such articles varies from year to year and from place to place.*

dostáváme se do měření neznámého neznámým. Obilí a víno se vyskytují na různých místech v různých množstvích. Autor poté tvrdí, že chléb poměřen podle jeho užitku a vnitřní hodnoty je dražší (hodnotnější), než všechno zlato i diamanty světa.¹⁵¹ Vzduch, voda a světlo jsou nejdůležitější a zároveň nejdostupnější a nestojí člověka ani korunu.¹⁵² Chléb je na škále hodnoty hned po nich, ale Bůh ustanovil, že člověka bude stát jeho práci.¹⁵³ Ta je podle autora cenou za chleba ustanovenou naším nebeským Pánem.¹⁵⁴ Pedro de Valencia se nakonec vymezuje vůči tomu, že věc má takovou hodnotu, jakou získá na trhu. To se vztahuje pouze na nepotřebné věci jako diamanty. Potřebné komodity, jako chleba, se měří prací.¹⁵⁵

2.3 Luis de Molina

Další osobnost Salamanky, kterou se budeme zabývat, je Luis de Molina, konkrétně části jeho díla *De Iustitia et Iure*.¹⁵⁶ Jedná se disputaci číslo 406 věnovanou otázce, proč má stejné množství peněz různou hodnotu na různých místech.¹⁵⁷

První důvod, který uvádí je, že mají na různých místech jinou legální cenu¹⁵⁸. To však není odhalení příčiny variability přirozených cen na různých místech. První příčinou tohoto jevu je nadbytek měny v nějaké oblasti.¹⁵⁹ To vysvětluje levnost velkých mincí v některých španělských koloniích jako například Peru.¹⁶⁰ Také to vysvětluje, proč komodity v přístavním městě Seville mají menší cenu.¹⁶¹ Molina okamžitě pojí příčiny hodnoty peněz s těmi u komodit a nedělá dělicí čáru mezi nimi.¹⁶² Další příčinou je množství prodávajících a komodit.¹⁶³ Důraz je ale kladen především na kvantitu peněz a autor nevypracovává působivou teorii hodnoty.

¹⁵¹ibid str.117 -*If we measure the price of bread by the benefit and utility it brings, and by its own intrinsic value, we shall find that a loaf is worth more than all the gold and diamonds in the world.*

¹⁵²ibid str. 117 - *Yet in this respect air, water, and light are still more valuable, and God willed that these three things should cost us nothing*

¹⁵³ibid str. 117 - *corn, which is next to them in the scale of things that are useful and necessary to life, should cost the sweat of man.*

¹⁵⁴ibid str. 117 - *And this is the just and legal price, general and unalterable in every time and place, fixed and decreed by the supreme, universal, and immortal King and Lord of all ages, who announced it to men when He drove them forth from Paradise, saying to Adam and all his descendants: In the sweat of thy face shalt thou eat bread.*

¹⁵⁵ibid str.

¹⁵⁶ MOLINA, L., *Treatise on Money, Journal of Markets & Morality*, Volume 8, Number 1 (2005), ©2005 str. 161-323

¹⁵⁷ ibid str. 277

¹⁵⁸ ibid str. 277-278

¹⁵⁹ ibid str. 278 -*In equal circumstances, the more abundant money is in one place so much less is its value to buy things with, or to acquire things that are not money.*

¹⁶⁰ ibid str. 278 -*That is exactly why we see that money is worth much less in the New World, especially in Peru, than in the Spanish territories, due to the abundance there is of it.*

¹⁶¹ibid str. 278 - *This money's value is not the same in all parts of the Spanish territories, but different, as ordinarily it is worth less in Seville—where the ships from the New World arrive, and where for that reason there is usually abundance of it—than what it is worth in other places of the same Spanish territories.*

¹⁶² ibid str. 279 - *I explained that the money from one place that is exchanged for money in another, etc., functions as a merchandise not appraised by law*

¹⁶³ibid str. 278 - *Just as the abundance of merchandise reduces their price when the amount of money and quantity of merchants remains invariable, so too the abundance of money makes prices rise when the amount of merchandise and number of merchants remain invariable, to the point where the same money loses purchasing power.*

2.4 Francisco García

Další autor, který řešil problematiku hodnoty, konkrétně hodnoty peněz, byl Francisco García ve svém díle *Tratado utilísimo y muy general de todos los contractos*.¹⁶⁴ Podle něj mají peníze dvojí hodnotu s tím, že jednu považuje jako hodnotu bez bližší kvalifikace a druhou jako akcidentální. Tou první je přirozená hodnota týkající se věci jako takové. Druhou akcidentální je ohodnocení, které lidé dají různým věcem a penězům na různých místech.¹⁶⁵ Přirozená hodnota věcí tímto ovlivněná není. Autor poté uvádí tři příčiny akcidentální hodnoty. První je kvantita peněz v daném regionu.¹⁶⁶ Tedy, když je jich hodně, jsou ceněny jako méně hodnotné. Druhou je množství lidí, co jsou ochotni směnit peníze a množství těch, kteří peníze chtějí.¹⁶⁷ Třetí je bezpečnost peněžní transakce.¹⁶⁸ Když je město obléháno, tak peníze v něm mají nižší hodnotu. Autor se zabýval i hodnotou komodit obecně. Tam dospívá k tomu, že jsou hodnotné na základě užitku, který mohou poskytnout uživateli. Kdyby měřítkem hodnoty byla přirozenost, jak by řekl hypotetický filozof, tak by byla myš hodnotnější než obilí. Nakonec vyjmenovává pět příčin zvýšení či snížení hodnoty produktů¹⁶⁹:

1. Přebytek či nedostatek zboží
2. Počet zákazníků a prodejců
3. Množství peněz v oběhu
4. Ochota prodejců prodat zboží a snaha vyhledat zákazníky
5. Naléhavost prodávce prodat zboží

2.5 Luis Saravia de la Calle

Luis Saravia de la Calle ve svém *Instrucción de Mercaderes*¹⁷⁰ popisuje, co konstituuje spravedlivou cenu. Ta je tržní cenou s mnoha faktory. Prvním je místo, protože jedna věc se může zdražit nebo zlevnit podle místa, kam se přenesení.¹⁷¹ Při uzavírání kupní smlouvy je potřeba, aby cena odpovídala místu smlouvy, ne zakoupené komodity.¹⁷² Dalším faktorem je

¹⁶⁴ ibid str.103

¹⁶⁵ ibid str. 106 - Now, it happens with money as with other goods, that at one time or place they may be more highly esteemed and valued than at another, although their quality and nature may not have varied.

¹⁶⁶ ibid str. 106- The first and most important is whether money is scarce or abundant, just as merchandise is little esteemed when it is plentiful, and highly valued and esteemed when it is scarce

¹⁶⁷ ibid str. 106 -107 - The second cause is whether there are many or few who wish to give or take money in exchange, just as in the sale or purchase of goods the price of the merchandise rises or falls according to whether there are many or few buyers and sellers.

¹⁶⁸ ibid str.107 - The third cause is whether the money is in a place where it is subject to risk or in one where it is safe.

¹⁶⁹ ibid str. 105 - There are four or five other reasons why the value and estimation of things should increase or decrease. The first is the abundance or scarcity of goods. The second is whether buyers and sellers are few or many. The third is whether money is scarce or plentiful: this applies to places where the dealing is on a cash and not a credit basis. The fourth is whether vendors are eager to sell their goods, and buyers much sought after and importuned.... The fifth, according to some authors, is the urgency of the vendor's need to sell and the purchaser's to buy, but this reason is not admitted by Dr. Soto, who very truly remarks that the reason which moves a particular individual to buy or sell does not affect the value of the thing sold.

¹⁷⁰ GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605* str. 79

¹⁷¹ ibid str.79 -I have said 'in the place', because the mere change from one place to another raises or lowers the price

¹⁷² ibid str. 79 - For we have to consider the place where the contract is arranged, not where the goods are situated.

čas, protože snižuje a zvyšuje cenu zboží.¹⁷³ Autor ale nepodrobuje tento aspekt ceny analýze. Třetí faktor je způsob prodeje. Zde autor myslí především postoj prodejce k prodeji konkrétního zboží.¹⁷⁴ Čtvrtý faktor je množství obchodníků a peněz¹⁷⁵. Autor tento faktor považuje za nejdůležitější a tvrdí že předchozí tři jsou na něj redukovatelné. Jedna věc stojí více na jednom místě než na druhém, kvůli množství. Ve vesnici, ze které se vyvážejí vejce, jsou samotné vejce levnější, kvůli jejich většímu množství.¹⁷⁶ To platí i o čase, protože obilnina bude fluktuovat v ceně v jednotlivých časových úsecích podle množství, které v nich má.¹⁷⁷ Množství hraje důležitou roli i v postoji prodejce. Ti na konci trhu většinou nechtějí čekat a zlevňují¹⁷⁸, protože je více zboží vůči nakupujícím. Autor podrobuje kritice pracovní a nákladovou teorii hodnoty. To, že někdo má větší náklady na převoz nebo výrobu nějakého zboží, nedělá toto zboží samo hodnotnější. Dvě komodity, odlišující se náklady a vynaloženou prací, budou stejné v ceně, pokud budou stejného typu a množství na trhu.¹⁷⁹ Luis Saravia de la Calle představuje liberálnější alternativu mezi Salamanskými scholastiky v porovnání s De Sotem nebo De Valenciou.

2.6 Domingo de Soto

Domingo de Soto byl jedním z předních španělských scholastiků. Ve svém klasickém *De Iustitia et Iure*¹⁸⁰ se kromě různých právních otázek zabývá také tím, jestli by ceny měly být určeny obchodníky samými. Kvůli tomu, že se jedná o kvestii, tak jsou uvedeny argumenty pro i proti. Ve prospěch této propozice je, že se na tom shodují právní autority.¹⁸¹ Druhým argumentem je, že nejlepší je v jakémkoliv umění brát jako autoritu experta v tomto umění samotném. Vzhledem k tomu, že rozumění obchodování je záležitost obchodníků, měl by jejich názor mít největší váhu.¹⁸² Třetí argument vychází z vlastnického privilegia. Každý by měl mít právo si říct jakou cenu uzná za vhodnou, když jde o jeho majetek.¹⁸³ Proti tomu je namítáno z Falcidia, že ceny nejsou věcí jedinců, ale komunity.¹⁸⁴ Sotův výklad je rozdělen na čtyři závěry.

¹⁷³ ibid str.80 - *I have said 'at the time', for time alone raises or lowers the price of a thing.*

¹⁷⁴ ibid str. 80 -*For an eager seller generally sets a lower price on his goods than one who is reluctant*

¹⁷⁵ ibid str. 80 - *The mere abundance or scarcity of goods, merchants, and money raises or lowers the price, as bargainers at fairs know by experience.*

¹⁷⁶ ibid str. 80 -*This is why eggs are cheaper in a village than a city: because in a village there are more eggs, fewer buyers*

¹⁷⁷ ibid str.81 - *And if in August wheat is cheaper than in May, this is because wheat is more abundant in August than in May. And if goods sold eagerly are worth less, it is because buyers are few.*

¹⁷⁸ ibid str.81 - *Also, at the end of markets and fairs goods are worth less than when they are in full swing, because many buyers have left and the owners are unwilling to wait for others.*

¹⁷⁹ ibid str. 82 - *Why should a bale of linen brought overland from Brittany at great expense be worth more than one which is transported cheaply by sea? Or take the cloth which I brought home from the fair on my horse and which cost me more than that which I carried in the cart.*

¹⁸⁰ GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605* str.83

¹⁸¹ ibid str.83 - *the rule 'A thing is worth whatever it can be sold for', is a celebrated axiom among jurisconsults*

¹⁸² ibid str.83 - *in any art we have to take the word of the experts, as Aristotle (Polit. 7) and Paulus (1. in re mandata) remind us; every man is the best judge of his own business. Now, the business of merchants is to understand merchandise.*

¹⁸³ ibid str.83-*a man may do as he likes with his own property. Consequently, he may ask and receive whatever price he can extort for his wares, as happens with jewels and other precious objects.*

¹⁸⁴ ibid str. 83 - *there is a law cited by Falcidius which says: 'The price of goods is not determined by the wish or convenience of individuals, but by the community.'*

Prvním je, že cena zboží není určena jejich přirozeností, ale užitekem pro lidi.¹⁸⁵ To je podloženo stvořením světa člověku.. Také když srovnáme přirozenost koně, domu a člověka, tak by z toho plynulo, že by dům byl hodnotnější než člověk a kůň, co do přirozenosti, kdyby byla měřítkem.¹⁸⁶ Druhý závěr je, že když chceme zjistit, zda je směna spravedlivá, tak musíme vzít v potaz poptávku, nabídku, práci, a zda je někdo ve směně zvýhodněn.¹⁸⁷ Třetí závěr je, že při posouzení spravedlivé ceny je třeba odlišit legální a přirozenou cenu.¹⁸⁸ Soto tvrdí, že nejlepší by bylo stanovit cenu všeho zboží legálně.¹⁸⁹ To však není ve všech případech možné, tak je třeba spoléhat na prodejce a zákazníky. Kvůli tomu vzniká přirozená cena. Ta má narozdíl od legální ceny jistou volnost, co do jejího hodnocení jako spravedlivé.¹⁹⁰ Rozlišujeme extrémy, rigidní a omluvitelnou cenu, a umírněnou.¹⁹¹ Spravedlivá cena je určena rozumným (ve smyslu *prudencia*) a férovým člověkem, ne obchodníkem.¹⁹² Ten nemůže zdražovat nevýhodně pořízené zboží jen kvůli tomu, že si chce kompenzovat ztráty.¹⁹³ Následuje čtvrtý závěr, který říká, že ceny padají, když je mnoho prodejců, a rostou, když naopak.¹⁹⁴ A dále, když je mnoho zákazníků, ceny rostou a klesají když naopak. Po tomto následuje pasáž, kde se zdá, že Soto bere v potaz očekávání při určení ceny. Tvrdí, že když obchodníci očekávají zákazníky, ceny rostou.¹⁹⁵ Nyní nastal čas na vyvrácení argumentů ze začátku kvestie. První argument z římského zákona dělá chybu v tom, že špatně interpretuje povolení prodat věc za tolik, za kolik je oceněna na trhu. Je zde samozřejmě vyloučeno prodávat podvodně a mimo meze spravedlivé ceny.¹⁹⁶ Druhý argument z epistemické autority obchodníků je vyvrácen tím, že jejich autorita je zpochybněna v případě, že má určitý zájem v řešení dané problematiky a hrozí zaujatost.¹⁹⁷ Pro třetí argument je nutné udělat distinkci mezi potřebnými komoditami a nepotřebnými. Ty druhé mohou být prodávány podle libovolné ceny.¹⁹⁸ Je zjevné, že Soto není zastánce neregulovaného volného trhu. Otázkou zůstává, jak implementovat jeho způsob stanovení spravedlivé ceny prakticky. Navíc se nezdá, že morální charakter by měl převážet epistemickou

¹⁸⁵ ibid str. 84 - *The price of goods is not determined by their nature but by the measure in which they serve the needs of mankind.*

¹⁸⁶ ibid str.84-*And a house is generally worth more than a horse, and a horse often more than a slave: for the nature of man confers no special virtue upon his body to raise its value.*

¹⁸⁷ ibid str.84 - *Finally, we must consider whether the exchange is for better or worse, to the advantage or disadvantage of the vendor*

¹⁸⁸ ibid str.85-*The just price of an article is twofold: the legal and the natural price. The legal price is always indivisible; but the natural or discretionary price is, broadly speaking, divisible*

¹⁸⁹ ibid str.85-*we must realize that the matter is a primary concern of the republic and its governors, who, in spite of the arguments repeated above, ought really to fix the price of every article.*

¹⁹⁰ ibid str.86-*certain latitude within the bounds of justice*

¹⁹¹ ibid str.86-*one extreme is called the 'rigid', the other the 'merciful', and the middle the 'moderate' price. If an article may justly be sold for ten ducats, then it may also be sold for eleven or for nine.*

¹⁹² ibid str.86 - *The natural price is not determined by the judgement of the individual merchant, but by the opinion of prudent and fair-minded men.*

¹⁹³ ibid str.86 - *In fact, if a merchant ignorantly buys some article at more than the proper price, or if he suffers ill fortune (for instance, if the goods he has bought unexpectedly become abundant), he cannot justly extort the costs which he has incurred.*

¹⁹⁴ ibid str.86-*Prices rise when buyers are numerous and fall when they are scarce.*

¹⁹⁵ ibid str.87 *On the other hand, when merchants publicly await buyers, the value of the goods rises, because then more buyers come forward.*

¹⁹⁶ ibid str.88- *The meaning of the dictum is, that a thing is worth whatever it will fetch excluding fraud and malice*

¹⁹⁷ ibid str.88-*experts are to be believed only when their own interests are not concerned, and that a man is the best judge of his own affairs only when these cannot affect other people. But a vendor is not dealing only with his own property, but with something which belongs jointly to himself and the purchaser.*

¹⁹⁸ ibid str.88-*Such things are least necessary to the republic and may be sold for' whatever price a prudent and well-informed purchaser may care to pay.*

autoritu obchodníka. Řešení tohoto konfliktu morální a epistemické autority klasifikací onoho rozhodujícího člověka jako rozumného (*prudencia*) se nezdá být dostačující. Tento spravedlivý člověk rozhodující spravedlivou cenu by v důsledku stejně asi musel být obchodník, a ne někdo nezasvěcený v této činnosti.

2.7 Martin de Azpilcueta

Autor, který je považován za průkopníka v teorii hodnoty je Martin de Azpilcueta, neboli Navarrský učitel. Ve svém *Comentario resolutorio de cambios*¹⁹⁹ se zabývá směnárny a eticko-ekonomickými otázkami spojenými s tímto typem podnikání. Při svém výkladu se nevyhne zkoumání teorie hodnoty. Nejdříve se podívejme, jak autor vykládá původ a účel peněz. Peníze mají osm účelů:²⁰⁰

1. jako prostředek k platbě.
2. jako měřítko hodnoty věcí.
3. jako způsob obživy, když směňujeme peníze různých hodnot z různých kovů na různých místech.²⁰¹
4. jako způsob ukazování svého bohatství.
5. jako výzdoba na oblečení.
6. k radování se z jejich přítomnosti.
7. léčba, kvůli zlaté složce.
8. jako záloha, při půjčce.

Těchto osm účelů nám ukazuje, co peníze jsou. Je vidět, že kromě přirozenosti peněz přidává i subjektivní faktory. Autor, když popisuje obtíže při rozhodování, zda některé peněžní jednotky jsou více či méně hodnotné, vyjmenovává osm příčin.²⁰²

1. že jsou složeny z jiných kovů.
2. že jsou jiných karátů.
3. že mají jinou váhu a tvar.
4. že cirkulují v odlišných místech.
5. existuje neshoda ohledně snížení nebo zvýšení hodnoty jedné či druhé měny.
6. rozdílnost času.
7. nedostatek nebo potřeba.
8. absence jedné a přítomnost jiné peněžní jednotky.

Azpilcueta po tomto výčtu začíná kapitolu o hodnotě peněz. Tu začíná prohlášením, že peníze jsou více hodnotné, když je jich nedostatek, a méně, když je jich dostatek. Toto prohlášení opírá o souhlas různých autorit, mezi kterými jsou i Kajetán a De Soto. Poté vypisuje závěry plynoucí z jejich zkoumání.²⁰³ Prvním je, že se tento názor shoduje s názory jak špatných, tak i dobrých lidí, a že se to tedy zdá být dané Bohem a přírodou.²⁰⁴ Druhým je, že

¹⁹⁹ *Journal of Markets & Morality*, Volume 7, Number 1 (2004), ©2004 str. 171-312

²⁰⁰ *ibid* str. 217

²⁰¹ *ibid* str. 217 - *We say that if it is exercised as it should be and the purpose of the profit is directed to honestly and moderately support oneself and one's home, then it is licit. It is not true that using money to obtain a profit by exchanging it goes against its very nature because, even if it is a different use than the first and main one for which it was created, it is still apt for a less principal and secondary use.*

²⁰² *ibid* str. 269

²⁰³ *ibid* str. 278 - *It is worth more where and when there is a great lack of it than where there is a great abundance, as declare Calderino,³ Laurencio Rodolpho,⁴ and Sylvestro,⁵ with whom Caietano⁶ and Soto⁷ agree. From them follow several opinions*

²⁰⁴ *ibid* str. 279 - *In the first place, this is what most of the good and evil men of Christianity think, and thus it seems to be the voice of God and nature*

každé zboží se zdraží, když je ho málo a je po něm velká poptávka.²⁰⁵ To samé ale podle autora platí pro peníze, protože na trhu fungují stejně, lze je totiž vyměňovat, prodávat a kupovat.²⁰⁶ Třetí závěr je, že v zemích, kde je málo peněz, je i méně peněz směňováno za komodity.²⁰⁷ Příčinou je jejich menší množství. Začtvrté, nedostatek zlatých mincí zvětšuje jejich hodnotu.²⁰⁸ Pátý závěr je, že existuje zákon, který vychází z řečeného.²⁰⁹ Azpilcueta také zmiňuje, že hodnota mince není ovlivněna pouze kovovým obsahem, ale také všemi komoditami na trhu.²¹⁰ Dokonce na trhu samotném může mít mince na různých místech různou cenu.²¹¹ Díky analýze založené na subjektivních faktorech se Azpilcuetovi podařilo uniknout tomu, aby peníze potřebovaly nějakou zvláštní analýzu odlišnou od komodit.

3. Měnový trh a úroky

S rozvojem ekonomiky se začaly v Evropě ukazovat nové způsoby, jak si zajistit obživu. Měnění peněz se rozvinulo do takové úrovně, že pro španělské scholastiky byla analýza této aktivity nevyhnutelná. Na pochopení této problematiky využívali teorie hodnoty a spravedlivé ceny. Některé závěry scholastických zkoumání jsou podobné, pokud ne stejné, jako teorie parity kupní síly, která byla formulována až v roce 1810²¹².

3.1 Cristóbal de Villalón

Prvním autorem, kterým se budeme zabývat v této kapitole, je Cristóbal de Villalón. Ten zformuloval svůj postoj k měnovému obchodu v populárním spise *Provechoso tratado de cambios y contrataciones de mercaderes, y reprobación de usura*. V něm shledává tento typ podnikání jako morálně špatný. Spis je psán jako kázání²¹³, a proto budeme autorovi muset odpustit některé protimluvy, protože se koneckonců nejedná o kvestii. Text je namířen i proti půjčování peněz. To je odsouzené na základě toho, že dlužník se snaží zachovat světskou slávu²¹⁴ (*su honra*). Autor definuje lichvu (*usura*) jako vzatí něčeho pomocí úroku nebo výdělkem z peněžní půjčky přes a nad původně půjčenou částku.²¹⁵ Lichvu pak rozděluje na reálnou a mentální. Reálná je normální lichva. Mentální je postoj věřitele při půjčce.²¹⁶ Jedná

²⁰⁵ ibid str. 279 - very obviously, all merchandise becomes more expensive when there is a great need and small quantity of it.

²⁰⁶ ibid str. 279 - Money, inasmuch as it is a thing that may be sold, bartered, or commuted by means of another contract, is merchandise for what we said above...

²⁰⁷ ibid str. 279 - in those countries where there is a great lack of money, less money is given for marketable goods, and even for the hands and work of men than where there is an abundance of it. This we can see from experience in France where there is less money than in Spain. Bread, wine, wool, hands, and work cost less.

²⁰⁸ ibid str. 279 - , the lack of gold coins may surely increase their value, so that more silver coins, or coins of another metal, have to be offered for the [gold coins]

²⁰⁹ ibid str. 280

²¹⁰ ibid str. 284

²¹¹ ibid str. 287

²¹² Poznámka na str. 53 - GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605*.

²¹³ D'EMIC, D., M., *Justice in the Marketplace in Early Modern Spain Saravia, Villalón, and the Religious Origins of Economic Analysis* str. 22 odstavec dole

²¹⁴ ibid str. 101

²¹⁵ ibid str. 15 - *lleuar alguna cosa por interesse y ganancia de qualesquier dineros prestado demas y aliende de la fuerte principal que el tal presto*

²¹⁶ ibid str. 15 - Mental usury, on the other hand, has to do with the lender's interior disposition

se podle autora o smrtelný hřích, ale bez potřeby náhrady.²¹⁷ Jde dokonce dál a považuje jakýkoliv úmysl zisku jako smrtelný hřích.²¹⁸ Lichva je odsouzena ze všech tří druhů zákonů. V žalmu 55:10-12²¹⁹ je naznačeno, že Bůh potrestá město, které je prolezlé podvody.²²⁰ Z přirozeného zákona je lichva zakázána také. Villalón se opírá o Aristotelovo pojetí peněz jakožto prostředníka směny²²¹, Tomášův výklad ohledně spotřebních statků²²² a standardní argument proti množení peněz. Podle autora i občanské právo zakazuje lichvu a zmiňuje období patristiky jako ideální mravní vzor.²²³

Nyní se podívejme na Villalónův postoj k obchodování s penězi. Podle autora bylo toto zaměstnání původně zaměřené jen na směnu mincí z velkých na malé a naopak.²²⁴ Je jasné, že směňovat peníze (*cambio*) není samo o sobě odsouzeníhodná činnost. Villalón vyjmenovává tři typy směňování, které jsou přípustné²²⁵:

1. *Cambio menudo* - prostá směna větších mincí za menší, cizích za lokální a naopak.
2. Smlouva, kdy měnič peněz přijme peníze, aby je vydal na jiném místě v jiný čas.
3. Obchodník dá měničovi peníze, aby mu byly vyplaceny na jiném místě v budoucnu.

²¹⁷ ibid str. 15 - *de la qual si acaso recibió algún interesse, deue tal usurero hazer penitencia como de peccado mortal aunque no restitución*

²¹⁸ ibid str. 16 - Villalón, however, is more ham-fisted. He apparently equates any hope of gain, no matter how secret, with the mortal sin of usury.

²¹⁹ *Ve zmatek je uveď, Panovníku, jazyky jim rozdvoj, v městě vidím násilí a sváry, ve dne v noci po hradbách se plíží, ničemnost a trápení jsou v jeho středu, v jeho středu běsní zhoubá, týráni a lest se nehnou z ulic.* - Český ekumenický překlad

²²⁰ ibid str. 18 - *Señor, apressurate a prouher en su remedio, porque vi toda la ciudad llena de maldad y contienda, y nunca por sus plaças, falto engaño y usura, por lo qual de dia y de noche seran cercados sus muros de trabajo, dissension e injusticia*

²²¹ ibid str. 18

²²² ibid str. 18

²²³ ibid str. 21 - *De tal manera que si resuscitassen agora aquellos primeros fundadores de nuestra religion, que con lumbre del Spiritu Sancto hizieron canones en los quales ordenaron el biuir, o no nos conosceran o nos juzgaran por estraña secta y nacion. Porque antes hazemos nuestras vidas regla de su ley, que a sus preceptos regla de nuestras costumbres: y ansi hazemos con diuersos entendimientos que la ley diga qualquiera cosa con la qual podamos escusar y salvar nuestro mal biuir.* a str. 20 - It is at this point that Villalón laments the state into which the modern Church has fallen, in which these canons are daily flouted by disguised usury.

²²⁴ ibid str. 22 - *Instituyeron el officio de cambiador solamente para conoscer las monedas de su reyno con experiencia de las monedas de los reynos estraños, porque ninguno sea engañado al tiempo de las rescebir. Y juntamente con esto, para que si vos teneys un ducado o otra pieça mayor y teneys necesidad de un real o de otra moneda menor, es anexo al officio daros las monedas peqeñas y menudas en trueque de la mayor y, si alguno tiene mucha moneda menuda y tiene necesidad de la lleuar para sus expensas a otra ciudad, y porque le haze cargo, quierela reduzir y cojer en menos vulto y peso, el cambiador de su officio lo deue de hazer y, por el trabajo destas cosas para su mantenimiento y costa, se le permite al cambiador lleuar algun razonable interesse* - a str.21 - . Again without any references, the author asserts that 'according to the laws of princes and emperors' (segun las leyes de los principes y emperadores), the office of cambiador was originally instituted solely for the purpose of executing what, by Villalón's day, had come to be known as the *cambio menudo*. This was simply the practice of making change, that is, of exchanging small coins for large ones, large coins for small ones, and coins of one dominion for those of another.

²²⁵ ibid str. 24

3.2 Tomás de Mercado

Další scholastik zabývající se obchodem byl Tomás de Mercado. Jeho dílo *Tratos y contratos de mercaderes y tratantes discidados y determinados*²²⁶ je věnované etickým otázkám spjatých s obchodem. Podle Mercada je obchod s penězi založen na výdělku ze společného ohodnocení (*estimatio*). Peníze mají různou hodnotu na různých místech a tak vznikají výhodné kurzy jejich směny.²²⁷ Příkladem může být Řím a Španělsko.²²⁸ Když si obchodník s penězi všimne, že je na nějakém místě málo peněz, tak se tam snaží poslat velké množství peněz v dobrou dobu.²²⁹ Proto vznikají fluktuace v hodnotě mincí, protože měnič peněz přemísťují peníze, jejichž hodnota je založena na běžném ocenění, které je založeno na kvantitě mincí. To vše dělají třeba i jen na pár dní.²³⁰ Autor nevidí v obchodování peněz explicitní problém, protože je zachována rovnost. Nebylo by fér chtít stejné množství peněz při směně mincí, když jedny jsou hodnotnější než druhé.²³¹

3.3 Martin de Azpilcueta

Martin de Azpilcueta se v *Comentario resolutorio de cambios* zabývá mnohými způsoby směny a přemísťováním peněz. Při tom se snaží odhalit morálně přípustné a nepřipustné typy těchto směn. Měřítkem mu je rovnost, jako u ostatních scholastiků. Proto i směna dvou stejných věcí může být morálně nepřipustná, když jedna je hodnotnější než druhá. Faktory ovlivňující hodnotu jsme představili v předchozí kapitole. Nyní se podívejme jestli Azpilcueta považuje prodej a výměnu směnných papírů (*cambium*) za přípustné. Podle něj se jedná o něco jako zakoupení, dohodu, směnu, barter, půjčku, nájmutí práce od někoho jiného za účelem přenosu peněz tam, kde jsou potřeba.²³² Problém je, že se v pravdě nejedná ani o jedno z těchto činností plně²³³ a ani jedna ze stran směny o tom, tak neuvažuje²³⁴. Azpilcueta tedy vyjmenovává typy smluv (jako *do ut des, do ut facias et des*)²³⁵ a dochází k tomu, že jedná

²²⁶ GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605* str. 96

²²⁷ *this is simply because in some way the market will have been altered and freshly supplied, and, since money will be more abundant, its estimation will fall. Estimation is and always will be the basis of such transactions.* - ibid str. 100

²²⁸ *The most profitable exchange transactions are those of Flanders and Rome on Spain,* - ibid str. 99

²²⁹ *In practice we see that when a money-changer knows that money is going to be very scarce in some province he tries to send large sums there in good time* - ibid str.100

²³⁰ *Thus we see that the money-changers make use of all their shrewdness and ingenuity in arranging to place large sums where money is highly esteemed either always or for a few days; and we also understand the reason for the fluctuations in the rate.* - ibid str. 100

²³¹ ibid str.101 *It remains to show that this explanation suffices to justify the profit made in exchange transactions. We have already said that 'to exchange' means in plain language to barter. Now barter, if it is to be lawful, must first and foremost be equal. One thing must be worth the same as the other, or there will be injustice and offence.* ibid str.102- *And, within a single kingdom, a basket of olives in Valladolid may be exchanged for four in Manzanilla, and yet the barter will be just and equal.*

²³² *However, if we had to come up with a name for this type of exchange, it would be that of a purchase or sale agreement; exchange or barter; loan or rent of work, labor, industry; and credit to or from another in order to hand over the money where it is needed.* ibid str. - 242

²³³ *However, it is none of these properly and purely.* ibid str.242

²³⁴ *out of one hundred people who exchange in this way, there are not four who think they are buying or selling, lending or borrowing money, bartering, or renting work and labor from the exchanger in order to receive it someplace else.* ibid str. 242-243

²³⁵ *It can consist of (1) giving so that you give to me, (2) giving so that you do something for me, and (3) giving so that you give and do [for me].* ibid str. 243

o nepojmenovaný typ smlouvy.²³⁶ Nepojmenované smlouvy se shodují s pojmenovanými tím, že aby byly spravedlivé, musí splňovat kritérium rovnosti.²³⁷ Proto můžeme prověřit přípustnost těchto směn, i když se nejedná o pojmenovanou smlouvu. Azpilcueta tvrdí, že prodej směnných papírů je nepřipustný, když je poplatek více než je spravedlivá výše.²³⁸ Když jsou peníze brány jako komodita a ne jako značka ceny, tak mohou být obchodovány. Platí pro ně však podmínka rovnosti. Jeden nesmí kupovat zboží tak, aby manipuloval s cenami nebo s hodnotou, proto je špatné směňovat stejné množství peněz mezi státy, kde je výrazný rozdíl v hodnotě.²³⁹

4. Vlastnictví

Téma vlastnictví souvisí jak s ekonomickým, tak i politickým myšlením. V ekonomii to, jak určíme vlastnictví, bude ovlivňovat meze toho, co se bude nacházet na volném trhu a jaké ekonomické zákonitosti se toho budou týkat. V politice je pojem vlastnictví klíčový pro rozhodnutí hranic státních zásahů a toho, co vůbec státu náleží ke správě.

Většina salamanských doktorů následuje Tomášovu nauku o vlastnictví²⁴⁰ na základě přirozeného práva. Stejně východisko však neznamená vždy stejný závěr, proto nelze redukovat jejich myšlení na Tomášovo, obzvlášť když v některých textech ani není uveden jako hlavní inspirace. Scholastikem, kterým se budeme zabývat je jezuita Juan de Mariana. Ten píše o soukromém vlastnictví ve třech svých dílech a to v *De morte et immortalitate*, *De rege* a v *De monetae mutatione*. Vzhledem k tomu, že tato práce je o ekonomickém myšlení, budeme se soustředit především na spis *De monetae mutatione*²⁴¹, ale zbylá dvě díla neopomeneme, protože se v nich nachází návrhy k regulaci soukromého vlastnictví.

Mariana při analýze ekonomických problémů vychází především z popisu historických souvislostí. To je za jedno tím, že on sám byl historikem²⁴², ale hlavně tím že historický průzkum slouží k získání dat a limituje bezbřehé teoretizování, kterým on opovrhoval.²⁴³ *De monetae mutatione* začíná třemi kapitoly o vlastnictví. První věnující se otázce, zda král vlastní majetek svých poddaných. Druhá, zda může požadovat daň bez souhlasu svých poddaných. A nakonec třetí, zda může znehodnotit peníze změnou jejich váhy či kvality bez souhlasu lidu. Z těchto otázek je zřejmé, že i když *De monetae mutatione* je pojednání zabývající se ekonomickými otázkami, tak je jeho povaha politická.²⁴⁴

²³⁶ However, it is the kind of contract that does not have a special name, which the jurisconsults call innominate. - ibid str. 243

²³⁷ When contracts with a special name differ in other things from contracts without a specific name, they do agree with them in that in order [for both types of contract] to be just, they also require that what is given or done by one of the parties is worth as much as what is given or done by the other party. - ibid str. 244

²³⁸ Consequently, in the first place, unjust exchanges that are mortally evil are those where the exchanger takes more than his fair salary - ibid str. 244

²³⁹ As far as this exchange is concerned, the exchanger who stops being a merchant to become an exchanger once he has gotten his money out of the deal and devotes all his money to exchange from fair to fair for a certain or uncertain interest, is mortally sinning and must pay restitution. - ibid str. 257

²⁴⁰ CHAFUEN, Alejandro A. *Víra a svoboda: ekonomické myšlení pozdních scholastiků*. - str.22

²⁴¹ Zde využívám překlad: *Journal of Markets & Morality*, Volume 5, Number 2 (2002), ©2002 str. 523-593

²⁴² ibid str. 533 -If nothing else, I shall fulfill the rightful duty that a well-read man should exercise in the State, since he is not unaware of what has happened in the history of the world.

²⁴³ ibid str.565 - In serious issues, it is not fair to advance subtle and speculative arguments from our own heads and thoughts. They are frequently deceptive. It is better to do battle with data from our own time and from our ancestors.

²⁴⁴ Toto je zjevné z autorovi předmluvy: When the entire nation, old and young, rich and poor, educated and uneducated, is shouting and groaning under this burden, it should not seem remarkable that from this multitude

Podívejme se nyní na první kapitolu. Autor začíná odsouzením lidí držících se na panovnickově dvoře. Tito lidé nemají podle autora incentivu omezovat královskou moc, protože z ní těží. Poté pokračuje, že jsou i jiní lidé, kteří zastávají pozici, že rozšíření královské moci za rozumné a správné meze je v prospěch veřejného blaha. Tento názor však okamžitě odsuzuje jakožto omylný. Jako důvod říká, že moc stejně jako jiná ctnost má definitivní meze, a když je přesáhne, tak se moc nestává mocnější, ale stává se slabší a zmizí. Uvádí také, že moc je podobnější výživě než penězům v tom, že jde o správné množství a ne o hromadění. Poté uvádí ještě dva neformální argumenty. První by šel formulovat jako argument podle modu Barbara 1) Každá vláda překračující meze své moci je tyranie²⁴⁵ 2) Každá tyranie je mající krátkou životnost a slabá. Je jasné, že závěr vyplývající z premis má dokazovat špatnost vlády překračující svou moc. Druhý argument je založen na premise, že legitimní a správná královská moc pochází od státu²⁴⁶, z čehož je podle autora jasné, že nemá nárok na majetek svých poddaných. Po vyvrácení absolutismu²⁴⁷ pokračuje kapitolu výkladem Aristotela. Ten tvrdil, že králové se dostali k moci kvůli tomu, že města byla napadaná nepřáteli a král měl zajistit ochranu města. V době míru měl autoritu trestat a urovnávat spory.²⁴⁸ Aby lidé zachovali důstojnost královského úřadu, tak ustanovili fixní obnos, který měl udržet královi jeho životní úroveň.²⁴⁹ Je důležité, že král tedy není vlastníkem všech statků, ale jen svých soukromých a veřejných jemu udělených.²⁵⁰ Autor tento svůj postoj poté opírá o římské právo a to následujícími postřehy: V *Novellas Constitutiones* se v kapitole o aspektech týkajících se královské úřadu nenachází nic ohledně toho, že by král vlastnil majetek svých poddaných.²⁵¹ Dále podotýká, že běžný pohled právních expertů je, že král nemůže ratifikovat zákon, který by poškodil lid bez jeho souhlasu.²⁵² Koneckonců, kdyby král měl absolutní moc a měl pod kontrolou zákon, bylo by zbytečné se s ním soudit, protože jakákoliv újma na majetku běžného lidu by byla v králově vlastnické pravomoci. Autor ukazuje na Jezábel z *první knihy královské*, která by se nedopustila ničeho problematického přisvojením Nábotovi vinice.²⁵³ Královi, ale

someone dares to put in writing something that is censured with some emotion in public and in secret gatherings, and in squares and the streets. If nothing else, I shall fulfill the rightful duty that a well-read man should exercise in the State, since he is not unaware of what has happened in the history of the world. - ibid str.533

²⁴⁵ ibid str.537 -But royal power increased beyond its limits is proven to degenerate into tyranny, a form of government that is not only base but weak and short-lived.

²⁴⁶ ibid str.537 - Surely, the very nature of royal power—if it is legitimate and just, it arises from the State—makes clear that the king is not the owner of his subjects' private possessions.

²⁴⁷ ibid str.537 -He has not been given the power to fall upon their houses and lands, and to seize and set aside what he will.

²⁴⁸ ibid str.537-538 - Thereafter, in time of peace, they were given in time the power to punish the guilty, and the authority to settle all litigation among their people

²⁴⁹ ibid str.538 -To protect this authority in a dignified manner, the people established fixed revenue by which the kings could support their original lifestyle

²⁵⁰ ibid str.538 - This process establishes the king's right of ownership over those revenues that the State conferred, as well as of those possessions that he acquired as a private citizen, or, that he received from the people after becoming king. But he does not exercise dominion over those things that the citizens have kept either publicly or privately to themselves, for neither the power conferred upon the leader in time of war nor the authority to govern subjects, grants the authorization to take possession of the goods of individuals.

²⁵¹ ibid str. 538 -And so, in the chapter of the *Novellas Constitutiones*, beginning "Regalia," which treats of all aspects of the royal office, such dominion is not found.

²⁵² ibid str.538 -Therefore, it is the common opinion of legal experts (as they explain in the last law of the chapter "Si contra ius vel utilitatem publicam" and, as Panormius presents it, in chapter four, "De Iureiurando") that kings cannot ratify any law that would harm their subjects, without the consent of their people.

²⁵³ ibid str.538 - Indeed, if the possessions of all subjects were under the king's will, the actions of Jezebel, as she appropriated Naboth's vineyard, would not have been censured so severely. If she had been just pursuing

narozdíl od tyрана je majetek lidu svěřen na ochranu a nemůže ho lidu nijak vzít mimo meze stanovené zákonem.²⁵⁴ První kapitola *De monetae mutatione* nám tedy říká o vlastnictví následující: lidu patří jeho soukromý majetek, královi je veřejný i cizí soukromý majetek svěřen na ochranu, král má pod kontrolou ten veřejný majetek, který mu svěřil lid, a svůj vlastní.

Co se týče druhé a třetí kapitoly, ty se zabývají předně problematikou veřejných financí. Z hlediska vlastnictví nás bude zajímat jen pár pasáží. Pro Marianu není otázka veřejných financí silně oddělena od diskuze spravedlnosti a vlastnictví. V druhé kapitole se zabývá problematikou panovníkova vydělávání, a to především otázkou, zda může požadovat po svých poddaných příspěvek bez jejich souhlasu.²⁵⁵ Autor se stejně jako v první kapitole vypořádává s obecným názorem, který přisuzuje skupině nejmenovaných lidí. Tím je, že když král diskutuje s parlamentem zdanění lidu, tak se jedná o jeho dobrou vůli, ale ne o povinnost, protože panovník může lidu udávat daně, jak uzná za vhodné.²⁵⁶ To však je již z dříve řečeného jasně nepřijatelné. Majetek poddaných není majetkem krále, takže nemůže být zdaněn bez souhlasu lidu. Mariana doporučuje lidu spolupracovat s panovníkem na tom, aby byla státní kasa naplněna.²⁵⁷ Panovník by měl být skromný ve výdajích a šetřit.²⁵⁸ Kromě zvýšení daní bez souhlasu lidu je také nepřijatelné i svévolně ustanovit monopol.²⁵⁹ Monopolizace stejně jako zdanění se totiž týká soukromého majetku lidu a vyžaduje jeho souhlas, jinak se jedná o krádež, která je hodná odsouzení.²⁶⁰

Třetí kapitola se zabývá znehodnocením měny panovníkem. Stejně jako u předchozích dvou kapitol je pro nás důležité prozkoumat souvislosti s vlastnictvím. Otázkou, kterou si autor klade, je, zda může panovník vždy díky své autoritě znehodnotit peníze království změnou váhy či kvantity.²⁶¹ Argumentace se opírá především o názory právních expertů a to především Inocence III a jeho dílo *De Iureiurando*. Mariana se odvolává na čtvrtou a pátou kapitolu tohoto díla s tím, že je explicitně zakázáno svévolně znehodnocovat měnu²⁶² a dokonce je špatné jako

her own rights, or those of her husband who was certainly king, she would have been claiming what was her own. Had this been true, Naboth would have been accused of contumacy for unjustly refusing to pay his debt.

²⁵⁴ ibid str.538 - A king maintains that the goods of others are entrusted to him and under his protection, and that he does not strip his people of their possessions except, perhaps, according to the prescripts and formalities of law.

²⁵⁵ ibid str.539 - Some people deem it a serious matter and not in keeping with majesty, to make the prince's treasury depend upon the will of the people, so that he cannot demand new tribute from them without their consent.

²⁵⁶ ibid str.539 -. They go on to maintain that if the king summons a parliament in the kingdom when new taxes are imposed, this fact should be attributed to his modesty. He is able to levy taxes of his own volition, without even consulting his subjects, as affairs and fiscal necessity might demand.

²⁵⁷ ibid str.540- Rather, as need arises, they should manfully come to the aid of the depleted treasury; but the prince should also afford a patient ear, listen to the people, and diligently consider whether or not their substance and means are up to bearing the new burden, or whether there may not be other solutions to the problem.

²⁵⁸ ibid str.540- The prince may have to be exhorted to moderate and responsible spending.

²⁵⁹ ibid str.542 -But the point is, that as monopolies do not differ from taxes, caution in establishing them legally and in demanding popular consent should be no less.

²⁶⁰ ibid str.541 - I personally add that not only any prince who acts this way in regard to taxes, is guilty of this crime and punishment but, also, any prince who would fraudulently establish a monopoly without the consent of the people, for it is equally fraudulent, under another name

²⁶¹ ibid str. 544- "But the question is this: Can a prince in every case solve his fiscal problems on his own authority and debase his kingdom's money by diminishing its weight or its quality?"

²⁶² ibid str. 544-. One concludes, therefore, that if the king is the director—not the master—of the private possessions of his subjects, he will not be able to take away arbitrarily any part of their possessions for this or any other reason or any ploy. Such seizure occurs whenever money is debased: For what is declared to be more is worth less.

panovníkův nástupce znehodnocenou měnu zachovat²⁶³. Toto souvisí s vlastnictvím, protože panovník je povinen zachovat hodnotu měny, kvůli tomu, že by jinak obral poddané.²⁶⁴

Z výkladu těchto kapitol by mohlo vyznít, že Mariana byl zaměřený hlavně na práva poddaných vlastnit svůj majetek. To však je jen jeden aspekt jeho myšlení. Majetek je spojený s mocí. Mariana analyzuje panovníkova práva zasahovat do majetkových práv lidu, aby obhájil omezení politické moci. Nejedná se o myslitele, který jen trvá na majetkových právech bez ohledu na společenské dobro. Stát nevznikl jako nějaká tyranská instituce, ale aby udržoval společenské dobro a spravedlnost. Proto je teď nasnadě se zabývat Marianovými úvahami ohledně regulace majetku.

Velkým společenským problémem je nerovnoměrné rozložení majetku²⁶⁵. Sama instituce soukromého vlastnictví je autorovi odporná, ale považuje ji za nutnou na tomto pozemském světě.²⁶⁶ Můžeme najít myšlenky sympatizující s jakýmsi kvazi-socialismem.²⁶⁷ Důležitý důraz je kladen na charitu bohatých. Ti by měli pomáhat, co nejvíc mohou. Tento důraz je očekavatelný, když se autor soustředí na rozdělení majetku. Mariana navrhuje silné daně na luxusní zboží a velmi nízkou sazbu na životní nutnosti.²⁶⁸

5. Veřejné finance

Témata, která jsme probrali, ukazují, že scholastici nebyli velkými fanoušky neregulovaného státu. Důraz na majetková práva lidu limituje rozsah panovnické moci. Stejně jako u vlastnictví nás bude v této kapitole zajímat nejvíce Juan de Mariana.

Téma, které nás zprvu bude zajímat, je měnová politika. Stabilní měna je základ fungujícího hospodářství. Pokud přirozená cena peněz není blízká té legální, jedná se o problém. Podobný případ by byli váhy, které měří špatně. Peníze jako měřítko hodnoty musí být stabilní a to lze zajistit tím, že při ražbě nových mincí bude kovový obsah stejný jako u kolujících.

Mariana rozebírá následky kolování měděných mincí. I když je proti jejich exkluzivnímu používání, věnuje kapitulu jejich výhodám. Jednou takovou výhodou je zvýšení produkce. Výrobci nejsou paralyzováni nedostatkem peněz a produkce ve státě roste.²⁶⁹ I dluhy by byly zlikvidovány, protože lidé by se chamtivě nadrželi peněz.²⁷⁰ Další výhodou by bylo

²⁶³ *ibid str.544 - I find that Innocent III judges to be invalid the oath by which James the Conqueror, king of Aragon, bound himself for a considerable time to preserve the debased money that his father, Peter II, had minted.*

²⁶⁴ *ibid str. str.544- Among other reasons for this opinion is the fact that the consent of the people was lacking. Both Innocent and Panormianus support this view. They confirm that a prince cannot establish anything that would cause injury to the people.*

²⁶⁵ LAURES, J., *The Political Economy of Juan de Mariana* - str. 84 - Mariana considers the unequal distribution of private property one of the greatest social problems.

²⁶⁶ *ibid str.85 - He seems, then, to deplore the system of private property but to admit its necessity under the present condition of humanity.*

²⁶⁷ *ibid str. 85 - Mariana, then, cannot be called a socialist or a communist. Nevertheless, he maintains that earthly goods would suffice for all if they were rightly distributed. According to him, the rich are under obligation to help their less fortunate brethren.*

²⁶⁸ *ibid str.86 - The tax on luxuries should be very high, whereas the necessities of life should bear only a slight charge.*

²⁶⁹ *Journal of Markets & Morality*, Volume 5, Number 2 (2002), ©2002 str. 557 - *the increased money supply expands commerce in the nation, while the desire of eager outsiders to get their greedy hands on gold and silver money is curtailed.*

²⁷⁰ viz předchozí poznámka

zvýšení exportu, cizinci by nechtěli vyvážet naše peníze²⁷¹, a tak by nakupovali lokální zboží. Mariánův postoj k ražbě mincí je, že se nesmí znehodnocovat měna ředěním kovového obsahu či přehnanou marží pro krále a raziče mincí, protože to poškozuje hospodářství²⁷², jak ilustruje příklad s váhami. Otázkou je, jak má panovník spravovat své finance. Touto otázkou se Mariana zabývá v poslední kapitole *De monetae mutatione*. Tu začíná odsouzením znehodnocování měny jako prostředku k naplnění státní kasy²⁷³. To funguje tak, že vyrazí nové peníze a vladař si vezme významnou část z nich. To však není řešení dobré pro nikoho, protože to znehodnocuje peníze, kterými se platí v celém království. Řešení navržené Marianou je fiskální odpovědnost. Upozorňuje, že údržba královského dvora vzrostla z 30000 zlatých na 1200000 zlatých ročně.²⁷⁴ Proto je nutné šetřit na platech poradců, úředníků a jiných lidí spjatých s královským dvorem. Druhý návrh je, že královské dary by měli být těžce zdaněny.²⁷⁵ Ty jsou samy o sobě špatné, protože nejsou dobrou investicí. Příjemci darů nejsou loajálnější díky nim, ale podněcuje to v nich větší chamtivost. Dalším doporučením je sledovat přesně, kde peníze končí. S tím souvisí čtvrtá rada, že lidé spjatí s královským dvorem musí být transparentní ohledně svých výdělků²⁷⁶. Mariana dokonce navrhuje, aby jim byli odebrány statky, u kterých nejsou schopni dokázat jejich původ.²⁷⁷ Závěrečná rada je odlišná od předchozích v tom, že se nejedná o ušetření, ale o nový zdroj peněz do královské kasy. Tím by bylo nové clona luxusní zboží.²⁷⁸ To podle Mariany kazí charakter lidu a historicky se tento způsob osvědčil u Alexandra Severa.²⁷⁹

²⁷¹ *ibid* str. 557 - *The increased money supply expands commerce in the nation, while the desire of eager outsiders to get their greedy hands on gold and silver money is curtailed.*

²⁷² *ibid* str. 581 - *Is there, then, a way to correct the disadvantages that arise from the debasement of, and abundance of copper money? I have never believed that a concrete disadvantage may be corrected by a greater disadvantage, or a sin by a sin.*

²⁷³ *ibid* str. 587 - *One such remedy is clearly the recently adopted debasement of money. We have explained this point in the arguments of this dissertation, but if this remedy is not satisfactory, we will have to find another more suitable way to fill up the treasury.*

²⁷⁴ *ibid* str. 588 - *I do not deny these facts, but, really, all of these do not adequately explain the difference between the thirty thousand of those days and the twelve hundred thousand that are spent at this time for the support of the court.*

²⁷⁵ *Second, royal gifts would perhaps be smaller if a large tax were added to them. ibid* str. 588

²⁷⁶ *In general, royal ministers, penniless nobodies, enter upon public commissions, and almost instantly become blessed and reckon their annuities in thousands of gold pieces. All these things come from the blood of the poor, from the very marrow of litigants and office-seekers. Moreover, such transformations have led me to think that the State would benefit if it adopted the ways of the Church. Before they assume office, bishops must present a witnessed account of all their possessions. Then, at death, they may leave these things, and nothing else, to those whom they wish. ibid* str. 590

²⁷⁷ *Through periodic investigations, they will be forced to render an account of their newly acquired wealth, and will be stripped of that wealth whose definite sources and causes they fail to identify. ibid* str. 590

²⁷⁸ *ibid* str. 591 *odstavec dole*

²⁷⁹ *Or, if they are imported, the treasury will be bolstered by the tariff levied upon delicacies of foreign people: gold brocade, tapestries, all sorts of perfumes, sugar, and delicacies. Alexander Severus did this once in Rome and was endlessly praised. ibid* str. 591-592

Závěr

V závěru práce se podíváme na zjištěné informace a zda byl splněn cíl práce. Dějiny ekonomie začínají Aristotelem, ten popisuje ekonomické otázky v rámci etických a politických úvah. V případě těch etických šlo Aristotelovi o nalezení parametru srovnatelnosti zboží, aby bylo možné uplatnit pojem směnné spravedlnosti. Vyjmenoval také účely měny, které byly debatovány a užívány v scholastické filosofii. Tomáš Akvinský navázal na Aristotela a propojil jeho závěry s křesťanskou morálkou. Jan Duns Scotus představil jednotlivá témata systematictěji než Tomáš, který se jim věnoval v kvestiích. Tomáš de Vio poukázal na přijatelné formy obchodu s penězi a stal se referenčním bodem na toto téma pro budoucí scholastiky.

U Salamanských scholastiků jsme začali výkladem jejich teorie hodnoty. Ta měla v mnoha případech subjektivní rysy s výjimkou u Pedra de Valencia, který zastával pracovní teorii hodnoty na základě nezjistitelnosti hodnoty zboží z porovnání s jiným zbožím nebo penězi. Domingo de Soto napadal ideu, že by obchodníci měli být autoritou na spravedlivou cenu jejich zboží. Martin Azpilcueta představil poměrně propracovanou subjektivní teorii hodnoty pro peníze. Protože ale peníze považoval za komoditu, lze jeho teorii hodnoty uplatnit i na komodity obecně.

Poté následovala kapitola o měnovém trhu a úrocích. Ta se zabývala především tím, zda jsou směny, které podnikají obchodníci s penězi lichva. Cristóbal de Villalón ostře odsoudil jakékoliv obchodování s penězi a za přípustné považoval pouze jednoduché směny měn. Tomás de Mercado odhaluje příčinu výdělečnosti obchodování s penězi, kterou je různé ocenění na různých místech. V samotném vydělávání využívajícím tento princip nevidí problém, protože je zachována rovnost hodnoty. Martin Azpilcueta považuje prodej cenných papírů za přípustný a pokouší se definovat o jaký typ smlouvy se jedná. Dochází k tomu, že se jedná o bezejmenou smlouvu, což je v rozporu s Kajetánem tvrdícím, že se jedná o smlouvu typu *do ut des*.

V kapitole o vlastnictví jsme se od Mariany dozvěděli limitace panovnického vlastnictví. Král nesmí porušovat majetková práva svých poddaných, protože jeho posláním je chránit a sloužit. Objevují se zde paralely se Scotovým výkladem vlastnictví a původem občanské autority. Mariana se, narozdíl od Scota, zdržuje více v praktické rovině.

Poslední téma veřejných financí je také představeno Marianou. Ten popisuje potíže s různými tehdejšími finančními praktikami panovníka a navrhuje řešení problému nadměrných státních výdajů. Těmi jsou úspory, daň z luxusu a transparentnost financí královského dvora.

Co se týče splnění vytyčeného cíle práce, řekl bych že si mi ho podařilo naplnit z následujících důvodů. Čtenář si po přečtení kapitol nejen uvědomí diverzitu scholastického myšlení na ekonomická témata, ale díky historickému úvodu je seznámen se zdroji jejich argumentace a bude schopen volně navázat například dopracováním argumentů vybraných scholastiků nebo, pokud bude chtít, možná i vlastním řešením zmíněných problémů.

Seznam literatury

ALVES, A. A., MOREIRA, J. M. *The Salamanca School*, New York (Vol. 9, Ser. Major conservative and libertarian thinkers). The Continuum International Publishing Group Inc. 2010 ISBN 978-0-8264-2982-7

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Páté nezměněné vydání. Praha: Rezek, 2021. ISBN 978-80-86027-44-9.

AZPILCUETA, M. *Commentary on the Resolution of Money*, Journal of Markets & Morality, Volume 7, Number 1 (2004), ©2004 str. 171-312

CHAFUEN, Alejandro A. *Vira a svoboda: ekonomické myšlení pozdních scholastiků*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-656-1.

D'EMIC, D., M. *Justice in the Marketplace in Early Modern Spain Saravia, Villalón, and the Religious Origins of Economic Analysis*, Lexington Books, 2014, ISBN 978-0-7391-8129-4

DE VIO, T., *On Exchanging Money*, Journal of Markets & Morality, Volume 10, Number 1 (2007), ©2007 - str. 193-252

GRICE-HUTCHINSON, M., *The School of Salamanca: Readings in Spanish monetary theory, 1544-1605*. Auburn, Ludwig von Mises Institute, 2009 ISBN 978-1-61016-160-2

LAURES, J., *The Political Economy of Juan de Mariana*, New York, Fordham University Press, 1928 ISBN 9781610161299

MARIANA, J., *The Treatise on the Alteration of Money*, Journal of Markets & Morality, Volume 5, Number 2 (2002), ©2002 str. 523-593

MEIKLE, Scott. *Aristotle's Economic Thought*. New York: Oxford University Press, 1995 ISBN 0-19-815002-4

MOLINA, L., *Treatise on Money*, Journal of Markets & Morality, Volume 8, Number 1 (2005), ©2005 str. 161-323

PANCZOVÁ, H., *Grécko-slovenský slovník: Od Homéra po kresťanských autorov*, Bratislava, Lingea s.r.o., 2012 ISBN 978-80-8145-021-1

SCHUMPETER, J. A., SCHUMPETER, E. B., & PERLMAN, M., *History of economic analysis*. Routledge, 2006 ISBN 0-203-98391-2

THOMAS DE AQUINO, *Summa Theologiae*, [online] <https://www.corpusthomisticum.org/>

WOLTER, A. B., *John Duns Scotus' Political and Economic Philosophy*, New York, The Franciscan Institute, 2001 ISBN: 1-57659-172-7

Abstrakt

BEDRLÍK, J., *Ekonomie u scholastiků v Salamance*, České Budějovice, 2023, Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce: prof. Tomáš Machula Ph.D, Th.D.

Klíčová slova: Scholastika, druhá scholastika, spravedlivá cena, podnikatelská etika, křesťanská filozofie

Bakalářská práce se zabývá výkladem ekonomického myšlení Salamanské školy. V první kapitole je výklad děl vybraných představitelů předchozí tradice. Ve druhé kapitole jsou představena díla vybraných autorů Salamanské školy ohledně teorie hodnoty. Třetí kapitola se zabývá měnovým trhem a otázkou jestli se jedná o lichvu. V ní jsou také představeny díla vybraných autorů Salamanské školy. Čtvrtá kapitola je věnována vlastnictví a pátá veřejným financím.

Abstract

Keywords: Scholasticism, Second scholasticism, Just price, Business ethics, Christian philosophy

Thesis deals with exposition of economic thinking of the School of Salamanca. First chapter is an exposition of the selected representatives from the preceding tradition. Second chapter consists in the exposition of works from selected authors about theory of value. Third chapter is concerned with the money market and the question whether it is usurious. In this works of selected authors from the School of Salamanca are presented. Fourth chapter is devoted to the topic of ownership and fifth to public finance.